

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

Günter Grass – politika literatury
Günter Grass - Politic of literature

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.
Autor práce: Marie Králová
Hlinecká 721, 37501 Týn nad Vltavou
Studijní program a obor: Specializace v pedagogice – Český jazyk –
německý jazyk
Prezenční studium
Rok dokončení práce: 2013

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 21. 6. 2013

Podpis:

Děkuji svému vedoucímu práce Doc. PhDr. Tomáši Kubíčkoví, Ph.D. za připomínky a rady.

1 Obsah

Univerzita Karlova v Praze.....	1
Pedagogická fakulta.....	1
Katedra české literatury.....	1
Günter Grass – politika literatury.....	1
Günter Grass - Politic of literature.....	1
1 Obsah.....	4
2 Úvod.....	6
3 Seznámení s autorem.....	7
3.1 Původ a první umělecké pokusy.....	7
3.2 Za války.....	7
3.3 Studium.....	8
3.4 Počátky literární tvorby.....	8
3.5 Grassova činnost v politice.....	8
3.6 Z rodinného života.....	9
3.7 Šedesátá léta.....	9
3.8 Grass cestovatel.....	10
3.9 Osmdesátá léta.....	10
3.10 Po sjednocení Německa.....	10
3.11 Ocenění.....	11
4 Při loupání cibule.....	12
4.1 Očekávané vydání.....	12
4.2 Časové vymezení.....	12
4.3 Loupání cibule.....	12
4.4 Role čtenáře.....	13
4.5 Poslední slovo.....	13
5 Odhalování pravdy.....	14
5.1 Zapomínání.....	14
5.2 Probouzení zájmu o umění.....	14
5.3 Kladení otázek.....	15
6 Útočiště v nacismu.....	15
6.1 Fakta na úkor umění.....	15
6.2 Lákadlo jménem válka.....	16
6.3 Co se zapouzdřilo.....	17
6.4 Pronacistický postoj.....	17
6.5 Neúspěšné literární počátky.....	18
7 Přiznání.....	19
7.1 Odhalení pravdy.....	19
7.2 Svědectví bez omluvy.....	20
7.3 Touha po uniformě.....	20
7.4 Příčina víry ve Vůdce.....	21
8 Polemika.....	22
8.1 Pochybnosti.....	22
9 Vojenská kariéra.....	23
9.1 Podpis dobrovolníka.....	23
9.2 Cesta ke zbrani.....	23
9.3 Strach nebo odpor.....	24
10 Smršť kritiky.....	24

10.1 Vlna pozdvižení.....	24
10.2 Doživotní břemeno.....	25
11 Ve válce.....	25
11.1 První setkání s nepřítelem.....	26
11.2 Tváří v tvář Rusovi.....	27
11.3 Cesta do lazaretu.....	27
12 Postupné prozření.....	28
12.1 Ztráta „Vůdce“.....	28
12.2 Kapitulace.....	28
12.3 Pojem osvobození.....	29
12.4 Německá organizovanost.....	29
12.5 Američani vs. Rusové.....	30
12.6 Převýchova.....	31
13 Na svobodě.....	31
13.1 Poválečné problémy.....	31
13.2 Maturita – marný cíl.....	32
13.3 Politická rozpolcenost.....	32
13.4 Návrat domů.....	33
13.5 Tesání náhrobních desek.....	33
13.6 Poválečné umění.....	34
14 Grass a politika.....	34
14.1 Politická zdrženlivost.....	34
14.2 Vývoj politiky v novém státě vs. Grass.....	35
14.3 Vzдор jako cesta k identitě.....	35
14.4 Po Evropě za poznáním.....	36
14.5 Počátky politické identifikace.....	36
14.6 Přesycenost Düsseldorfem.....	37
14.7 Berlín.....	37
14.8 Otázka víry.....	38
14.9 Berlín v padesátých letech.....	38
14.10 Studená berlínská válka.....	39
14.11 Setkání s italskými fašisty.....	39
14.12 Zaměření na osobní život.....	39
14.13 Skupina 47.....	40
15 Celkové přijetí prózy.....	41
16 Závěr.....	43
17 Seznam použité literatury.....	45
18 Resumé.....	47
19 Abstract.....	47
20 Klíčová slova.....	48

2 Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat německým autorem Güntrem Grassem a politikou jeho literatury, tedy přesněji řečeno jeho politickými názory a politickou orientací. Tento mistr německého jazyka zasvětil celý svůj život literární činnosti, o čemž svědčí jeho rozsáhlé dílo zahrnující literární druhy od prózy přes dramata až k poezii. Jeho permanentní publikační činnost ukazuje na to, s jakým zaujetím Grass sleduje politickou scénu (a neomezuje se pouze na domácí, německou) a s jakou horlivostí se k ní potřebuje vyjadřovat.

Pomocí autobiografické prózy *Při loupání cibule* (2006), která se vrací do autorova mládí a tematizuje přibližně dvacetileté období počínaje druhou světovou válkou a konče rokem 1959, budu sledovat minulost Güntra Grasse, životní události, které jeho tvorbu později ovlivnily, s ohledem však na to, jak se ke své minulosti s odstupem času sám vyjadřuje, co kritizuje, kde se naopak obhajuje. To vše budu dokumentovat Grassovými – minulými i současnými - výroky a citáty a porovnávat tak tyto dva postoje. Zároveň budu hledat ohlasy na toto kontroverzní dílo, které rozhodně nevyvolalo pouze pozitivní reakce.

V žádném případě nelze vnímat život autora a jeho dílo odděleně. Jsou to dva aspekty, které spolu jdou ruku v ruce. Práce s jakýmkoli dílem totiž vyžaduje znalost kontextu s autorovou biografií, ostatní tvorbou a v neposlední řadě i se společenskými okolnostmi. Pro co možná nejkomplexnější výsledek je tedy nutná sonda do díla i života Güntra Grasse.

První část své práce proto věnuji životu autora. Tam bude mým cílem letmé seznámení s Grassem, které je pro další zkoumání jeho knihy a jejího přijetí nutností. Ve druhé, zásadní části práce, se konečně zabývám prózou *Při loupání cibule*, jejím ohlasům a dobovému přijetí.

3 Seznámení s autorem

Mám-li se ve své práci zabývat nějakým autorem či jeho knihou, považuji za nutné ho nejprve alespoň zběžně představit. Následující řádky tedy věnuji životu a dílu Güntra Grasse.

3.1 Původ a první umělecké pokusy

Günter Wilhelm Grass se narodil 16. října 1927 ve Svobodném městě Gdaňsk¹ coby syn německého řemeslníka protestantského vyznání, matka byla římská katolička původu kašubského². V jednoduchých poměrech vyrůstal Günter Grass ve stísněném bytě se svými rodiči, kteří provozovali malý obchod se smíšeným zbožím. Ve škole nikdy nevynikal, musel dokonce dvakrát přestoupit na jinou střední školu. Nicméně již ve školních letech vznikají jeho první literární a sochařské pokusy. To byly dvě oblasti umění, které zajímaly již mladého Grasse a zůstaly mu dodnes. Jako směr svého dalšího vzdělání si uměl představit pouze uměleckou školu.

3.2 Za války

Ovlivněn nacistickou ideologií (přestože sám nebyl spolkem Hitlerovy mládeže nijak nadšen) se Grass přidal ve svých patnácti letech dobrovolně k ozbrojeným silám wehrmachtu. Mezi lety 1944 – 1945 sloužil nejprve u námořnictva, poté byl povolán k ozbrojeným jednotkám Waffen – SS, kde sloužil jako tankista.

Ani Günter Grass nevyvázl bez zranění. Přihodilo se mu to v dubnu roku 1945 u Cottbus, načež byl v květnu téhož roku ve vojenské nemocnici v Mariánských Lázních zajat. Po roce stráveném v americkém válečném zajetí v Bavorsku byl propuštěn a krátce vykonával zemědělské a dělnické práce.

¹ K místu Grassoova rodiště je nutno připomenout, že město a jeho okolí po uzavření Versailleské smlouvy již nepatřilo k německému, nýbrž k polskému státu a od roku 1920 do roku 1939 dokonce platilo za Svobodný stát. Město se stalo obrovským útočištěm Židů, zároveň ale prvním územím mimo Německo, kde byly uvedeny v platnost Norimberské zákony. Od roku 1939 do roku 1945 spadala oblast pod Německou říši, po válce se stala součástí Polska. Tato skutečnost poukazuje nejen na nestabilní politické podmínky, ale i nejisté životní zázemí obyvatel.

² Kašubové je označení pro početnou západoslovanskou etnickou skupinu žijící převážně na území Kašubska, v okolí města Gdaňsk v Polsku. Vývoj Kašubů byl v minulosti velkou měrou ovlivňován politickými okolnostmi, Kašubsko se totiž nacházelo na pomezí dnešních dvou států, Polska a Německa, podléhalo tedy střídavě vlivu jednoho či druhého státu.

3.3 Studium

Od roku 1947 se Günter Grass v Düsseldorfu věnoval studiu. Vyučil se nejprve kameníkem a tamtéž nastoupil na Akademii umění, kde studoval sochařství a grafiku. Tam byl také členem jazzbandu.

Na počátku padesátých let podnikl Grass cestu do Itálie a Francie, během které kreslil a psal. V padesátém třetím roce se přestěhoval do Berlína, aby zde pokračoval ve studiu sochařství na Vysoké škole výtvarného umění. V Berlíně se o rok později oženil se Švýčarkou Annou Schwarz, se kterou měl čtyři děti.

3.4 Počátky literární tvorby

Ve svých osmadvaceti letech Günter Grass obdržel třetí místo v básnické soutěži a pozvání na autorské čtení od Skupiny 47. (Členem Skupiny 47 byl Grass až do roku 1990, kdy byla ukončena její činnost.) Rokem 1955 lze označit začátek Grassovy umělecké kariéry – první úspěch v literární soutěži, první výstava plastik a grafik, první čtení před Skupinou 47, tyto úspěchy předznamenávají slibnou uměleckou budoucnost.

Rok poté debutuje Günter Grass básnickou sbírkou *Die Vorzüge der Windhühner*, později poznává publikum v Güntru Grassovi i dramatika, libertistu a autora krátkých novel. V tomtéž roce (1956) se svou ženou přesídlil do Paříže, kde zůstal čtyři roky a pracoval tam na románu *Plechový bubínek*. Ten vyšel v roce 1959, nicméně již rok předtím za něj obdržel cenu od Skupiny 47. Plechovým bubínkem si získal mezinárodní uznání. Na filmové zpracování Plechového bubínku pod taktovkou režiséra Volkera Schlöndorffa se diváci mohli těšit již v roce 1978. Filmu se dostalo nejvyššího německého filmového ocenění a byl oceněn dokonce Oskarem.

V Paříži také vznikly některé jeho hry, na příklad *Noch zehn Minuten bis Buffalo* (1959). Na samém sklonku padesátých let již vznikal manuskript k novele *Kočka a myš* (1961) a románu *Psí roky* (1963), k nimž se částečně nechal inspirovat na svých cestách do Polska.

3.5 Grassova činnost v politice

V roce 1960 se Günter Grass navrátil do Západního Berlína a začal se viditelně angažovat v politice. Podporoval Willyho Brandta ze Sociálně-demokratické strany (SPD), do které sám později vstoupil. V otevřeném dopise Anně Seghers (významné východoněmecké spisovatelce) odsoudil

stavbu Berlínské zdi a uzavření hranic. Připodobnil v něm dokonce velitele koncentračního tábora v jejím románu Sedmý kříž k Walteru Ulbrichtovi, vrchnímu představiteli Německé demokratické republiky. Zde je poukázáno na Grassovu nebojácnost, neomezenou kritičnost a provokativnost, která je pro něj typická a kterou si ve svém literárním ani politickém působení nedokáže odpustit.

Günter Grass byl v roce 1963 přijat na berlínskou Akademii umění. Od této doby platil Grass téměř výhradně za spisovatele, neméně významně však začal vystupovat i v politice. Kromě románů, dramát a jiných literárních děl jsou známé jeho eseje, proslovy a rozhovory, které byly postupně vydávány knižně (například *Über das Selbstverständliche. Reden – Aufsätze – Offene Briefe – Kommentare*, 1968; *Zunge zeigen. Ein Tagebuch in Zeichnungen*, 1988; *Ein Schnäppchen namens DDR. Letzte Reden vorm Glockengeleit*, 1993, atd.). Neopomeňme zmínit ani Grassovo členství v mezinárodním PEN klubu, jehož je od 2009 čestným prezidentem.

3.6 Z rodinného života

Grassův rodinný život byl poměrně pestrý. První čtyři děti měl s Annou Schwarz, se kterou se po osmnácti letech manželství rozešel. Následovaly dvě děti – pozdější herečka Helene Grass a Nele Krüger Grass. Druhým sňatkem s Ute Grunert v roce 1979 vyženil dvě další děti.

3.7 Šedesátá léta

V roce 1966 uvedl Grass svou první hru *Plebejci zkoušejí povstání*, která si rychle získala čtenáře. V ní se věnuje vzestupu dělníků a marxistickým intelektuálům od počátku 50. let v NDR. V roce končícím v Československu srpnovou okupací země nechal Günter Grass vydat knižně svůj rozhovor s českým spisovatelem Pavlem Kohoutem *Briefe über die Grenze. Versuch eines Ost – West – Dialogs. (Dopisy přes hranice)* o Pražském jaru. Díky těmto dílům se stal ve východní Německé demokratické republice nežádoucím spisovatelem. Nutno ovšem dodat, že česky vyšel Plechový bubínek již v roce 1969, později 1987.

Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let mu vyšel román *Lokální umrtvení* (1969) a o tři roky později *Z deníku šneka*.

3.8 Grass cestovatel

Během svého života podnikl Grass mnoho zahraničních cest, v polovině šedesátých let do USA, do Československa, Maďarska, později do Rumunska, Jugoslávie, Sovětského svazu, Izraele, atd. Nesmíme opominout Grassův zájem o východní kulturu. Navštívil Japonsko a Indonésii, Indii, kde dokonce pobyl delší dobu. Cesty na východ ho inspirovaly v nejednom díle (Indie: *Zunge zeigen*, 1988), ale také v životní filosofii.

Günter Grass se stal (společně s Carolou Sternovou a Heinrichem Böllem) spoluzakladatelem i vydavatelem časopisu *L 76*, 1977 vydal román *Platýz* a následovaly jeho cesty na východ Asie.

3.9 Osmdesátá léta

V roce 1982 konečně vstoupil do sociálnědemokratické politické strany SPD, z níž nicméně o deset let později kvůli přistěhovalecké politice opět vystoupil, 1983 byl Günter Grass zvolen prezidentem berlínské Akademie umění, kde vykonával po tři léta vedoucí pozici. Následoval román *Potkanka* (1986) a v témže roce již zmíněný půlroční pobyt v Indii. Ke svým šedesátým narozeninám se Grass dočkal desetisvazkového vydání vlastního díla. Vydána byla též dvojdílná gramofonová deska *Es war einmal ein Land* obsahující básně a úryvky z *Plechového bubínku* a *Potkanky*. Grassovo autorské čtení doprovází na perkuse proslulý jazzový bubeník Günter „Baby“ Sommer, se kterým ještě později spolupracoval a nahráli společně několik desek autorského čtení doprovázeného perkusemi. Günter Grass sám jazz miloval, dokonce působil v několika jazzových uskupeních.

3.10 Po sjednocení Německa

V roce 1992 se Günter Grass definitivně rozloučil s SPD. Přerod osmdesátých a devadesátých let znamenal pro Grasse vypjaté politické období. Nejprve vystoupil z berlínské Akademie umění z důvodu neshod kvůli převládající solidaritě se Salmanem Rushdiem. Poté se ostře vyjádřil proti znovusjednocení Německa (Grass se vždy stavěl proti přehnané shovívavosti s východními evropskými diktaturami.). Byl naopak pro konfederaci, která by umožnila německému území obsazenému Sovětským svazem se hospodářsky a demokraticky upevnit. V této době vydal několik

politických spisů – *Zunge ziegen* (1888), *Deutscher Lastenausgleich, Schreiben nach Auschwitz, Ein Schnäppchen namens DDR* (1990).

Po znovusjednocení Německa pokračoval Günter Grass povídkou *Žabí lamento* (1992), romány *Šíré pole* (1995) a *Mé století* (1999), novelou *Jako rak* (2002) a vzpomínkovou knihou *Při loupání cibule* (2006).

Podnes je literárně a politicky činný. Mimo jiné se Grass angažuje i proti atomové energii. Od roku 1972 žije v nejsevernější spolkové zemi Německa - ve Šlesvicko–Holštýnsku v blízkosti Lübecku.

3.11 Ocenění

Všechna ocenění, která Grass za svou literární, sochařskou a grafickou tvorbu obdržel, by se těžko dala vyčíslit. Zmíním jen pár významnějších. Brémská literární cena (1959), Georg – Büchner - Preis (1965), Alfred – Döblin – Preis (1978), Cena Karla Čapka (1994), cena Thomase Manna (1996) a snad nejvýznamnější Nobelova cena za literaturu a celoživotní dílo (1999).

V roce 2010 vyvolal nicméně prudkou debatu poté, co zveřejnil báseň *Was gesagt werden muss* (*Co řečeno být musí*). V té totiž varuje před Izraelem. Za to byl odměněn vlnou nevole – jak je možné, že se někdo, kdo dříve antisemitismus kritizoval, nyní do role antisemity sám staví? Novinář Henryk Marcin Broder se trefně vyjádřil, když o Güntru Grassovi napsal, že je „prototyp pěstěného antisemity, který to s Židy myslí dobře“. (z internetového zdroje www.welt.de, a) Od té doby má Grass zakázán vstup do Izraele, hrozilo mu dokonce odebrání Nobelovy ceny za literaturu.

Nejvíce je ceněna Grassova metoda pikareskně - realistického líčení společenské situace –nacionalismu, socialismu,... – jako snaha o zabránění zapomnění minulosti. Tématu viny německého národa se věnuje jako jeden z prvních německy píšících autorů.

Günter Grass patří mezi přední německé intelektuály.

4 Při loupání cibule

4.1 Očekávané vydání

Nyní přistupuji k samotnému tématu bakalářské práce a začínám se věnovat Grassově politickému vývoji ohraničeném ve vzpomínkové knize *Při loupání cibule*. Téměř pětisetstránková kniha s modrým přebalem se objevila na pultech knihkupecví v létě roku 2006, dokonce o týden dříve, než bylo plánováno, neboť se čtenáři nemohli dočkat. Roznesla se totiž ještě před vydáním zpráva, že autor prozradí to, co doposud nebylo známo – tedy své dobrovolné členství ve vojenských jednotkách wehrmachtu.

Toto přiznání sice zaujímá jen malou část v porovnání s rozsahem celé knihy, přesto vyvolalo největší pozornost veřejnosti. A mojí zároveň také, neboť věnuji pozornost i reakcím na knihu. Ty se bohužel často omezují na Grassovo přiznání.

4.2 Časové vymezení

Již v úvodu je naznačen časový úsek, kterému se Günter Grass ve své knize věnuje. Svou práci jsem časově vymezila stejně jako autor prózy *Při loupání cibule* (2006). Začíná autorovým dětstvím a končí rokem vydání prvního románu *Plechový bubínek* (1959). Jako „*latentní dobu*“ označuje Tilman Krause toto období, „*tedy ony roky, ve kterých je pouze v zahalení a zapouzdření patrné to, co jednou dokončí dospělého muže.*“ (z internetového zdroje www.welt.de, b)

4.3 Loupání cibule

Již z názvu knihy lze leccos vyčíst. Tak jako se při loupání cibule odstraňováním jednotlivých vrstev dostáváme k samotnému jádru, podobně je tomu i u autobiografie Güntra Grasse. Postupným odloupáváním vrstev obnažuje svůj skutečný životní příběh, a to i ty nejskrytější pravdy, které v sobě doposud nosil schované. „*Geniální metafora, která o tom nezanechává žádnou pochybnost*“, píše Tilman Krause v recenzi, kterou uveřejnil 17. 8. 2006 deník Die Welt. „*Bude to náročné, zbyde kusé dílo.*“ (z internetového zdroje www.welt.de)

Titul může asociovat i slzy, které loupání a krájení cibule často doprovázejí. Zpětné odkrývání vlastní životní cesty nemusí být vždy bezbolestné – většinou se najdou momenty, na které můžeme být pyšní,

ovšem často máme i nešťastné a tragické zážitky, kterými bychom se raději veřejně nechlubili. Z interpretačního hlediska lze slzení vznikající „při loupání cibule“ chápat dvojace – jednou tu vystupuje coby symbol smutku, bolesti či utrpení, podruhé představuje příčinu zamlžení našeho vidění. Rozpomínání se na dávno prožité příhody bývá druhou formou slzení velmi často zasaženo.

Krause rovněž předpovídá „*obtížnost při práci*“ s cibulí. (z internetového zdroje www.welt.de) Namáhavá práce v tomto případě neskončí s momentem vydání knihy a dokončení „loupání“, namáhavé to pro Güntra Grasse ještě bude při stále se opakujících dotazech zvědavých novinářů a kritizujících ohlasech čtenářů.

4.4 Role čtenáře

Je třeba mít při čtení této knihy stále na paměti, že autor a kniha jsou dva různé subjekty. Kráčejí sice ruku v ruce, ovlivňují se navzájem, nicméně ani jeden z nich nemá poslední slovo. To připadá čtenáři – kritikovi. Teprve ten posoudí dílo podle své vůle. Klidně ho může i odsoudit. Co se týče knihy *Při loupání cibule*, sváří se tu požadavek na poslední slovo mezi čtenářem a autorem, ten si ho už v první kapitole si totiž vynucuje.

4.5 Poslední slovo

„Dnes stejně jako před lety láká pokušení skrýt se za třetí osobu: Když mu bylo přibližně dvanáct, ale stále ještě rád a s láskou vysedával na maminčině klíně, něco začalo a skončilo. Dá se však to, co mne rozbíhalo a dobíhalo, tak přesně určit? Pokud jde o mne, dá.“ (G. Grass, 2007, s. 7)

Těmito slovy začíná Günter Grass svou knihu *Při loupání cibule*. Z toho je jasné, že tentokrát nepůjde o literární fikci. Hlavním aktérem bude samotný autor, který se tentokrát nebude schovávat za žádnou z postav. Ich-forma zde maximálně naplní svou funkci a poskytne autorovi prostor pro sebereflexi.

Tím, co skončilo, má Günter Grass na mysli dětství. Bylo mu jedenáct let, když přišla válka. Ta je tu naopak začátkem nového období, období, ve kterém se i děti stávají dospělými. Téměř doslova jako známe z prvního románu *Plechový bubínek* tu Grass líčí úplný počátek války – dělostřeleckou salvu, obranu Polské pošty v městě Gdaňsku, tehdy ještě Svobodném státě. Slovy ozývajícími se z rádia Grass nechal vyhlásit konec svých dětských let.

„Proč se vůbec rozpomínat na dětství“ (G. Grass, 2007, s. 8), ptá se Grass, když celé jeho dětství lze najít v postavě Oskara Matzeratha v *Plechovém bubínku*? „Protože to i ono je třeba doplnit“, tedy pro úplnost, pro vyplnění mezer, jichž si je autor vědom, a také „protože chci mít poslední slovo“. (tamtéž) Poslední slovo, jehož se Grass domáhá, nechť mu dá prostor pro detailní odhalení jedné fáze svého života.

5 Odhalování pravdy

5.1 Zapomínání

„Již je vyvráceno, co chce v každém případě trvat na pravdě, neboť nejtrvalejší část vzpomínky se často vyklube ze lži nebo jejího malého sourozence, švindlování; zapsána zní věrohodně a naparuje se s detaily, jež mají platit za fotograficky přesné.“ (G. Grass, 2007, s. 8)

Může se zdát, že Günter Grass v díle *Při loupání cibule* (2006) zkouší čtenářovu důvěru. Zakládá si sice na pravdě, ale některé historky doslova vybízejí k pochybování. Sám pochybuje, dokonce přiznává, že vzpomínky mohly být časem pozměněny i vlivem tlaku okolností. „Protože jako dítě rodiny, jež byla po válce vyhnána, nemám [...] v rukou žádnou pozůstalost z mladých let, může být předvolána pouze nejpochybnější ze všech svědkyň, dáma *Vzpomínka*, rozmariná, často migrénou sužovaná osoba, již navíc provází pověst, že je, podle situace na trhu, prodejná.“ (G. Grass, 2007, s. 49)

Při výběru slov autor zohledňuje míru své jistoty. „Muselo to být na jaře.“ (G. Grass, 2007, s. 175) Nejistotu cítíme například z následující ukázky: „A pak, po tom? Předpokládejme, že jsme si v seně šeptali, střídavě, nebo jen já.“ (G. Grass, 2007, s. 179)

5.2 Probouzení zájmu o umění

Pasáž o obrázcích ukazuje na Grassovo nadšení pro umění již od útlého dětství. „Obrázky, po nichž jsem toužil, představovaly v barvách mistrovská díla evropského malířství.“ (G. Grass, 2007, s. 10) Sbíráním reprodukce slavných malířů z cigaretových krabiček se Grass mohl již jako malý chlapec seznámit s výtvarným uměním.

„Etwa seit dem dreizehnten, vierzehnten Lebensjahr stand es für mich fest, dass ich in irgendeiner Form einen künstlerischen Beruf anstreben würde [...] Maler, Bildhauer, das stand im Vordergrund. Bühnenbildner

auch, weil bei mir eine Theaterneigung als Kind da war. Eine berufliche Ausbildung konnte ich mir nur im Bereich der bildenden Kunst vorstellen.“ (GRASS, G. *Totes Holz, Ein Nachruf*. In NEUHAUS, V. *Günter Grass. Realien zur Literatur*. 2. vyd. Stuttgart : Verlag J. B. Metzler, 1993, s. 210.) Od třináctého čtrnáctého roku bylo Grassovi jasné, že se později bude věnovat umění. Malířství a sochařství stály tenkrát v popředí. Nedokázal si přestavit jiný směr svého vzdělávání než výtvarně umělecký. Toto přání se mu později do jisté míry splnilo.

Zatímco v hádání autorů jednotlivých kreseb byl Grass jednička, ve škole zejména v technických předmětech nevynikal.

5.3 Kladení otázek

Začátkem války byl zastřelen Franz Krause, bratranec Grassovy maminky, s nímž měl v *Plechovém bubínku* coby Jan Bronski nemanželský poměr. Grass si zde neodpustil poznámku o polním soudci, který měl Franze na svědomí a který ještě mnoho let po skončení války soudce mohl vykonávat (příčiněním prvního německého kancléře Konrada Adenauera³). Ztrátou Franze se vytratila typická kašubská nátura z rodiny. Nikdy se o něm a jeho rodině u Grassů už nemluvílo a Grass se kaje za to, že se neodvážil ptát. (G. Grass, 2007, s. 13)

Ovšem ostych při kladení otázek nemá souvislost pouze se smrtí Franze Krause. Je to záležitost doprovázející celé Grassovo mládí. Dělal hloupého, spokojil se s tím, co věděl, vyhýbal se slůvku „proč“ a nyní mu „při loupání cibule“ jeho mlčení „*hřmí v uších*“. (G. Grass, 2007, s. 20) Na „*neschopnost ptát se*“ poukazuje například Tilman Krause. (z internetového zdroje www.welt.de)

6 Útočiště v nacismu

6.1 Fakta na úkor umění

Pro mnohé kritiky a vykladače představuje právě pasáž popisující Grassovu vojenskou účast klíčový moment celé knihy. Existují ale i ohlasy kritiků vytýkajících Grassovi, že tématu věnuje málo pozornosti. Tomáš Dimter o tom, co vyvolalo nejvíce pozornosti, napsal: „*Možná se měl*

³ Konrád Adenauer (1876 – 1967) byl prvním kancléřem Spolkové republiky Německo, která vznikla v květnu 1949 ze tří západních okupačních zón. Do roku 1963 působil jako kancléř, od roku 1951 se nastartovala jeho kariéra v ministerském křesle. Po válce založil politickou stranu CDU, Křesťansko-demokratickou unii, jíž do roku 1966 předsedal.

politickým otázkám vyhnout a věnovat se spíše románu, té barvitě i (sebe)ironické autobiografii, ve které se prolínají skutečné příhody i události proměněné pamětí a fantazií, kde se znovu formou odkazů vrací svět próz tzv. „gdaňské trilogie“, tedy strhujícího Plechového bubínku, novely Kočka a myš a románu Psí roky.“ (z internetového zdroje www.iliteratura.cz)

Podobný názor vyslovil Krause: *„Bohužel od vás [myšleno: od knihy a autora] nebylo velmi chytré, že jste předeslali tuto waffen-SS-debatu, debatu, která odvádí od literatury a dělá to čtenářům ještě jednodušší, než si to už tak s vámi zjednodušují, neboť se nebudou vůbec tolik pouštět do toho, co ještě musíte říct.“* (z internetového zdroje www.welt.de, b) Kromě toho míní autor článku, že čtenářské publikum přijme tuto knihu buď jako mistrovské dílo, nebo jako „slátaninu“. Měl pravdu v tom, že se do popředí debat jednoznačně dostala zpověď bývalého vojáka a zastínila tak ostatní aspekty díla.

Z těchto dvou názorů lze soudit, že poptávka nebyla pouze po senzacích, nýbrž i po kvalitním literárním díle.

6.2 Lákadlo jménem válka

„Leželi jsme v písku, opalovali se na rodinné plovárně, ze všeho nejraději bychom však byli v bojích o fjord“⁴ [...], popisuje touhu svou a svých kamarádů po vítězství a slávě. (G. Grass. 2007, s. 15) Tenkrát si následky války stěží někdo z nich uměl představit. „Za neutuchající adorace hrdinů šlo o naše válečné loďstvo a o porážku Angličanů⁵, pak zase o nás, z nichž někteří, například i já, doufali, že se za tři čtyři roky, pokud jen válka potrvá dost dlouho, dostanou k válečnému námořnictvu, pokud možno jako ponorkáři.“ (tamtéž)

Na příkladu křišťálové noci dokazuje své jaksi povrchní a cynické vnímání celé války. Coby mladičkový divák a svědek sledoval dění se zájmem, dokonce se zaujetím, rozhodně však ani chvíli nezačal o správnosti režimu a německé politice pochybovat. *„Spíše jsem se, jak lze snadno uhádnout, dobrovolně účastnil všeho, co nabízela každodennost, která se vzrušeně a vzrušivě prezentovala jako ‚nová doba‘.“* (G. Grass, 2007, s. 21)

Bylo to lákavé, jak popisuje. Z rozhlasu, tisku, odevšad doléhala záře a chvála německého národa. Pod vlivem všudypřítomné propagace se

⁴ Boji o fjord má Günter Grass na mysli bitvu o Narvik v Norsku 1940

⁵ Bitva o Velkou Británii proběhla v roce 1940. Anglie v ní triumfovala díky svému Královskému letectvu

v deseti letech přidal Günter Grass k Jungvolku, dětské organizaci, která spadala pod Hitlerjugend. Lákadlem byly různé pobyty a hry v přírodě, ale i uniforma vzbuzující pozornost a obdiv. Vidíme, že byl Grass sebestředný už v mladém věku. Za sebestředného egoistu ho označil mimo jiné i Tilman Krause. ((z internetového zdroje www.welt.de, b)

6.3 Co se zapouzdřilo

Dluhy a vina (Schulden a Schuld) – dvě slova, která v němčině podobají, jako by spolu souvisela. Přitom dluh je (může být) pouze dočasná záležitost. Vina ne. Ta se táhne po celou naši existenci, usadila se a bydlí v nás, nelze se jí zbavit.

„[...] objeví se [vina] trvale vepsaná do nejposlednějších vrstev: jednou tiskacími písmeny, jednou jako vedlejší věta nebo poznámka pod čarou, jednou zřetelně čitelná, pak zase v hieroglyfech, jež lze, pokud vůbec, rozluštit jen s námahou. Mně platí čitelně stručný nápis: *Mlčel jsem.*“ (G. Grass, 2007, s. 29) Je jasné, že existuje něco, z čeho se Grass potřebuje zpovídat.

Pod tlakem mnoha zvědavých novinářů byl po prozrazení své vojenské minulosti nucen odpovídat zejména na otázky typu: proč tak dlouho svému okolí, které ho uznávalo, mlčel, zda šlo o úmyslné zatajování, které se mělo táhnout až do konce, či šlo pouze o strach, apod.

V jedné výpovědi dává na vědomí: „*Poněvadž ale mlčelo tolik jiných, zůstává velké pokušení zcela a úplně odhlédnout od svého vlastního selhání a náhradou obžalovávat všeobecnou vinu, nebo mluvit o sobě jen nepřímou, ve třetí osobě [...].*“ (G. Grass, 2007, s. 29)

Fritz Raddatz se v deníku Die Zeit přiklání k názoru, že přiznání přišlo „*značně pozdě*“, zároveň považuje tuto výtku za pokryteckou. neboť hodnotit člověka v takové situaci není snadné. (z internetového zdroje www.zeit.de)

Fritz Raddatz shledává knihu podařenou v tom, že Grass „*vydává napospas své utajené mládí, jak hluboko naříznuto, neustále chráněno a stále si toho vědomo ovlivnilo jeho dílo.*“ (tamtéž)

6.4 Pronacistický postoj

Günter Grass otevřeně přiznává svůj tehdejší postoj vůči nacismu: „*Žádný vtíp o Göringovi na mě nevrhl podezření. Naopak, viděl jsem vlast*

v ohrožení, protože obklíčenou nepřáteli.“ (G. Grass, 2007, s. 35) i jeho vedení: „[...] jméno *Vůdce*, v němž jsme věřili, ne, v němž jsem v ničím nezkaleném stavu bez otázek věřil tak dlouho, dokud se všechno, jak to předvídala jistá písnička, nerozpadlo v trosky.“ (tamtéž) S podivem by možná mohlo být, že právě Günter Grass, jehož původ byl napůl kašubský (z matčiny strany), s nacismem souhlasil. Přitom Kašubové jsou národem západoslovanským, jehož stát se nacházel na území Polska, prvního Německem napadeného státu, očekávali bychom tedy sympatie s opozicí. Tatínek však zastupoval německou větev rodiny, ale ani to nemuselo mít váhu.

Grass se na své rodiče dokonce trochu vymlouvá. V krátkém úryvku rozhovoru, který poskytl časopisu *Der Spiegel* bezprostředně po svém přiznání, mluví o svých rodičích, jako by se provinili. „*Pakliže člověk vyrostl v rodinném domě – tak to díky Bohu u některých bylo – kde se rodiče drželi zpět...*“ (Der Spiegel 34/ 2006, s. 68. In: BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008, s. 28) Na tuto neukončenou větou, kterou Grass převádí vinu individua na rodiče, zareagoval Wolfgang Beutin nesouhlasem.

O kritikách je známo, že jsou nekompromisní. Ani s Güntrem Grassem nemají žádné slitování a kritizují jeho snahy moralizovat ostatní, zejména poté, co vyšlo najevo, že ani jeho minulost není bez poskvrny. Dirk Kurbjuweit o něm například napsal: „*Nově rozvířená debata se vznítila právě na muži, který se sám vyšvihl na mravnostního popravčího národa. Jako sotvakdo jiný odsoudil nositel Nobelovy ceny za literaturu Grass v průběhu desetiletí jiné za jejich prohřešky a opletačky ve Třetí říši. Ted' se to týká jeho samotného.*“ (Der Spiegel 34/ 2006, s. 47. In: BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008, s. 12)

6.5 Neúspěšné literární počátky

Jako mladému gymnazistovi se Grassovi naskytl příležitost účastnit se literární soutěže. Jeho pokus o krvelačnou prózu však nebyl úspěšný. Grass vidí neúspěch pozitivně. „*Neboť kdybych byl vyznamenán druhou nebo třetí cenou – nemluvě o první -, musel by se předčasný začátek mé kariéry hodnotit jako příhnedlý⁶: [...]. Byli by mě mohli klasifikovat jako mladistvého nacistu, prohlásit s takovou skvrnou za pasivního*

⁶ nacistické uniformy měly hnědou barvu

spolupachatele, neodvolatelně mě ocejchovat. Soudců by se našlo dost.“ (G. Grass, 2007, s. 34) Záhy však dodává: „*Jako člen Hitlerjugend jsem byl mladistvý nacist. Věřící až do konce.*“ (tamtéž)

V těchto ukázkách jsou demonstrovány dva naprosto protikladné postoje. V první ukázce komentuje své tehdejší přesvědčení o nacismu jako jediném ideálu autor zralého věku. Uvědomuje si, že chyboval, dokonce se sám sobě vysmívá. V druhé citaci popisuje, jak svou víru vnímal tenkrát, když byl tak přesvědčený, že ho nemohlo nic zlomit. Tuto rozpornost dvou pohledů – mladistvého nerozumného a vyzrálého dospělého člověka - Grass ve své vzpomínkové knize využívá pro zkoumání svého života.

Grassovo tehdejší vnímání skutečnosti popisuje Krause ve své recenzi jako „*sociální chlad, lidskou nemilosrdnost a maniakální sebestřednost*“. Hned ale dodává, že „*se Grasssovi nechce odpírat respekt za to, že to všechno nestrojeně líčí.*“ (z internetového zdroje www.welt.de, b)

Umělecké ambice měl Grass už od malička. Písemné svědectví o jeho literárních začátcích se ale bohužel nedochovalo, byť bychom hledali pečlivě, nenašli bychom z dob Grassova chlapeckého věku žádnou literární pozůstalost. Tato skutečnost Grassovi vlastně hraje do noty, nyní by se za své prvotiny (vzniklé ještě za války) musel stydět. K tomu dodává: „*Co ještě by mne, toužícího po fíkovém listu, bylo schopno obnažit?*“ (G. Grass, 2007, s. 49)

7 Přiznání

7.1 Odhalení pravdy

„*A přesto se nemusí loupat cibule ani zpovídat jiná dosažitelná pomůcka, když jde o to, rozpomenout se na fatální krok patnáctiletého žáka v uniformě. Jisto je, že jsem se ke službě ve zbrani přihlásil dobrovolně.*“ (G. Grass, 2007, s. 58)

Günter Grass se prozradil po více než půl století zatajovanou pravdu. Vyslovil větu, která vyvolala debatu bezmála po celé Evropě. Zástupy spisovatelů, politiků, literárních kritiků i dalších osobností se k přiznání ve vzpomínkové knize *Při loupání cibule* začaly vyjadřovat a rozpoutaly tak nevídanou diskuzi. Od jedněch byl Grass vyzdvihován za svou odvahu, od jiných kritizován – ať už za to, že tak dlouho mlčel, či za to, že této epizodě vzhledem k celkovému rozsahu knihy věnuje příliš málo prostoru a nezachází do detailů. Došlo to tak daleko, že mu dokonce hrozilo odebrání

čestné Nobelovy ceny za literaturu – Grass, který byl díky svým dílům respektován za svou neohroženou otevřenost v líčení zejména válečných událostí a uctíván coby mravní autorita, je nyní vystavován urážlivému označení zrádce či lháře.

7.2 Svědectví bez omluvy

Zajímavé je, že se za svou minulost Grass nijak neomlouvá, podává nám pouze vysvětlení, proč se tenkrát k tomuto činu rozhodl. Právě tato skutečnost vyvolala pozdvižení. Günter Grass neobhazuje „při loupání cibule“ své rozhodnutí, jen dokumentuje tehdejší situaci. Nešlo o mladickou nerozvážnost, byl o správnosti svého jednání přesvědčen a rozhodoval se tedy dle své vlastní vůle

„Můj čin se nedá ztitěrnit na mladistvou hloupost. Neseděl mi za krkem žádný nátlak shora. Žádná vina, do níž bych se byl vemlouval, třeba pochyby o Vůdcově neomylnosti, netoužila po tom, aby byla odčiněna dobrovolnickou horlivostí.“ (G. Grass, 2007, s. 58)

Ovšem ani postavy, kterým Grass ve svých dílech daroval život, nepředstavují rozhodně žádná „neviňátka“ a nejsou také nijak moralizovány. (z internetového zdroje www.novinky.cz)

7.3 Touha po uniformě

Vojenská služba byla tenkrát obzvláště mladými vnímána jako velká prestiž, ba dokonce jako osvobození, „jelikož znamenala konec školní všednodennosti, a při mírném stupni drilu [byla] přijímaná bez odporu.“ (G. Grass, 2007, s. 58) Každý chlapec toužil po tom nosit uniformu, připadal si v ní silný, obdivovaný a respektovaný okolím. „Konečně jsme byli bráni vážně.“ (G. Grass, 2007, s. 59) Není tedy divu, že mladíky služba lákala – mohli se při ní seberealizovat, stát se na chvíli hrdiny.

Touha po dobrodružství a hrdinství nebyla jedinou motivací. Grass měl ke vstupu do vojenské služby i své osobní důvody. Nenávist vůči otci byla dostatečným popudem k tomu co nejdříve opustit domov. „Sondovaly se únikové cesty. Všechny vedly jedním směrem. Jen pryč odsud, na frontu, na některou z mnoha front, co nejrychleji.“ (G. Grass, 2007, s. 61)

Jako další myslitelný důvod by se nabízela touha po smrti. Ten Grass však vyvrací. „Byl jsem asi sebestředně osamělý, ale ne unaven životem, jak odpovídalo tomuto věku. Takže jen hloupý?“ (G. Grass, 2007, s. 63)

„Nic neobjasňuje, co se děje v patnáctiletém chlapci, který chce dobrovolně tam, kde se bojuje a kde – což by mohl tušit, dokonce to zná z knih – dělá probírku smrt. Domněnka střídá domněnku: Byl to nával překypujících citových proudů, chuť jednat svémocně, překotná vůle dosáhnout dospělosti, být mužem mezi muži?“ (tamtéž)

Motivaci svého konání nám Grass už do jisté míry přiblížil. Pro mladého chlapce představovala vojenská služba něco nového, atraktivního, kromě toho mu poskytla příležitost dostat se z domu a osamostatnit se. A citové pohnutky, které hrají v našem rozhodování neopominutelnou roli, nejsou vždy racionálně zdůvodnitelné. Pro samotného autora zůstávají s otazníkem.

7.4 Příčina víry ve Vůdce

Přesto se vkrádá otázka, kde se vzala ta pevná víra ve správnost nacistického režimu? Z velké části na tom má podíl propaganda. Grass rád chodil do biografu, ve kterém byly pravidelně promítány filmové deníky. Příkrášlované zprávy o vojenských úspěších Německa dodávaly divákům národní sebevědomí a působily na politickou orientaci jednotlivců.

Příčiny vycházejí i z Grassova niterného prožívání. Jak shrnuje v článku Tilman Krause, Grass byl frustrován sexuální neukojeností, nepřitelem společnosti, nepřístupný, věčně nespokojený, ve škole neúspěšný, ačkoli důsledný. (z internetového zdroje www.welt.de, b) To vše mělo svůj vliv, někde chtěl najít sebeuspokojení.

Kromě toho žádnou alternativu k národnímu socialismu neznal, v rodině se o tom nemluvalo a on se potřeboval někde realizovat. „*Nikomu bych nepřál, aby se někdy ocitl v takových poměrech, kde existovalo málo nebo žádné alternativy.*“ (Der Spiegel 34/ 2006, s. 68. In: BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008, s. 28) Tento názor připadá Beutinovi scestný – prozkoumáme-li totiž historii podrobněji, najdeme informace o organizacích, ve kterých se na odboji podílel nezanedbatelný počet Němců. (Jako doklad může posloužit i film *Valkýra* o atentátu na Hitlera.) Beutin zklamaně dodává: „*Tato možnost [alternativa] se v rozhovoru s Grassem ani jednou neobjevuje.*“ (W. Beutin, 2008, s. 74)

8 Polemika

8.1 Pochybnosti

Jestliže zkoumáme víru ve správnost režimu a války, musíme si povšimnout i aspektu pochybování. Najdeme nějaký jev, který vybízel k pochybování?

„Byl jsem slepý vůči pomalu každodennímu bezpráví v blízkém okolí města - mezi Vislou a zálivem, jen přes dvě vesnice od nickelswaldské školy v přírodě, patřící ke Conradinu, rostl a rostl koncentrační tábor Stutthof [...]“ (G. Grass, 2007, s. 31) Na tato slova ostře reaguje Fritz Raddatz, který je jenom čtyři roky mladší a může tedy porovnávat se svou minulostí. *„Jak to bylo možné u chlapce v roce 1940 přece jen čtrnáctiletého – tedy žádného mimina, více mladíka už neboť chlapce?“* (z internetového zdroje www.zeit.de)

Jak také sdělil Grass deníku Time, sám až do konce války nezapochyboval, že by válka byla neospravedlnitelnou událostí. Věřil, že byla v pořádku. (Time, April 13, 1970)

Raddatz, ač malé dítě, které ještě ničemu nerozumělo, vnímal vše, co s sebou doba přinesla. Možná až poněkud vychloubačně popisuje, co všechno viděl, slyšel, vnímal. A nedokáže pochopit, jak mohl Grass až do konce války věřit v konečné vítězství a nevidět bezpráví, které se stalo každodenní válečnou praxí.

Zároveň ale podává svědectví z předvojenského cvičení o jednom chlapci, který se odmítal dotknout zbraně, což zdůvodňoval slovy „to my neděláme“. Nikdo z cvičenců důvody jeho konání nechápal, přesto právě on mohl ve svých kolezích vyvolávat otázky, které mohly ústit v pochybnosti. *„Jeho postoj nás změnil. Den ze dne se drolilo, co se zdálo být pevné.“* (G. Grass, 2007, s. 76) Po nějaké době ho zavřeli, později zmizel úplně. A s jeho odchodem se vytratil i poslední element způsobující pochybnosti. *„Odhlédnu-li však od všeho vedlejšího dění a shrnu-li, vidím, že když ten chlapec zmizel, nebyl jsem snad přímo rád, ale cítil jsem přinejmenším úlevu. Závan pochybování o všem, co se vydávalo za skálopevnou víru, pomínil.“* (G. Grass, 2007, s. 78) To, že ho Grass s odstupem začal postrádat - *„scházel skoro bolestně“* (G. Grass, 2007, s. 81) – působí v souvislosti s předchozími citacemi téměř absurdně.

Následně se opět objevují výčitky a snaha obhájit svou osobu. Jako by Grass zpětně přál, aby se u něj byly tehdy objevily náznaky prozíání.

9 Vojenská kariéra

9.1 Podpis dobrovolníka

Vývoj Grassovy vojenské „kariéry“ vypadal následovně. Nejdříve, coby patnáctiletý jinoch, musel pomáhat protiletecké obraně, tuto povinnost nicméně nevnímal jako nepříjemnou. Už tenkrát toužil po tom účastnit se opravdových bojů. V šestnácti se pak dobrovolně přihlásil k vojenské službě u námořnictva. Nebyl hned přijat, na to jeho „ročník prý ještě není zralý. Ale určitě bude povolán.“ (G. Grass, 2007, s. 64) „V každém případě jsem musel stát na svém, dokonce i když bylo řečeno, že tohoto času nejsou dobrovolníci k ponorkovému vojsku zapotřebí: stopstav.“ (G. Grass, 2007, s. 65) Na povolání si musel ještě pár měsíců počkat. Za tu dobu Grass stihl změnit názor a jeho původní nadšení poněkud opadlo. Obecně v Německu platilo, že čím více se blížil konec války, tím byla nálada pochmurnější. Válka, která si žádala stále nové oběti, se zdála být pomalu nesnesitelnou. Güntra přitahovaly nyní jiné aktivity, především četba, ale také se objevil zájem o dívky. Z knih na něm zanechal dojem tehdy zakázaný Remarqueův román *Na západní frontě klid*. Příběh o tom, jak ve válce umírá jeden dobrovolník za druhým, ho nenechala chladným. „Stále znovu mi autor i kniha připomínají můj mladický nerozum a současně, strážlivě nazíráno, omezenou působnost literatury.“ (G. Grass, 2007, s. 84)

9.2 Cesta ke zbrani

I když na sebe dal povolávací rozkaz k Říšské pracovní službě čekat, nakonec dorazil. Někdy v létě roku 1944 měl Günter Grass nastoupit tříměsíční službu.

„Během zimy jsem onen podpis, který ze mne v gdyňské kanceláři udělal válečného dobrovolníka toho či onoho druhu vojska, pravděpodobně začal vnímat jako vrtoch, který se mezitím rozplynul a nezanechal následky. Vítr, jenž mě táhl ven, kamkoli na frontu, zeslábl.“ (G. Grass, 2007, s. 69)

Po rozloučení s rodiči se vydal vlakem do Berlína topícího se v plamenech, kde se teprve dozvěděl, ke kterému vojsku byl přiřazen.

„Můj další cestovní příkaz říkal jasně, že rekrut mého jména má být vycvičen na tankového střelce ve výcvikovém prostoru *Waffen-SS*: kdesi daleko v českých lesích...“ (G. Grass, 2007, s. 95)

Z ukázky cítíme distanci od své vlastní osoby. Tedy jako by se s ní autor vůbec nechtěl ztotožňovat.

9.3 Strach nebo odpor

„Je třeba se ptát: Vyděsilo mě to, co tenkrát v odvodní kanceláři bylo nepřehlédnutelné, podobně jako mi to dvojité S připadá strašné ještě teď, v okamžiku, kdy je píši, o více než šedesáti letech?“ „Dvojitá runa na límci mě neodpuzovala.“ (G. Grass, 2007, s.96)

Sledujeme-li, jak Grass o svém mladickém jednání mluví s odstupem, nemělo by pro srovnání chybět jeho „dobové“ vnímání. Jestliže ještě před obdržáním povolávacího rozkazu jeho nadšení poněkud opadlo, dostavilo se během výcviku téměř zklamání. V představách se možná viděl jako válečný hrdina, ve skutečnosti byl nicméně dennodenně vystaven – obzvláště jako nováček – urážkám a šikaně. „[...] vytrvalostní běh s plnou polní a nasazenou plynovou maskou na zvlněném poli nahoru a dolů, pod podrážkami hlínu, která se lepí; rasárna, jež maskovaného nováčka zasobí nenávisť na doživotí.“ (G. Grass, 2007, s. 98) Spíše pocity znechucení a odporu doprovází Grassovo líčení drsného výcviku tankistů než zalíbení. Šikanování ze strany nadřízených dokonce vyprovokovala autora k tomu, aby provedl předem důkladně promyšlenou, ale nikým nezpozorovatelnou, a tedy nepostižitelnou formu pomsty.

10 Smršť kritiky

10.1 Vlna pozdvižení

Jedna záležitost zůstala zatím nejasná. Proč takové pozdvižení po přiznání spolupráce s SS vyvolal zrovna „případ Grass“? Zkusme si představit, jak by kniha byla kritiky a veřejností přijata, kdyby Grass nebyl tak známou a populární osobností německé politické a literární scény. Pravděpodobně by nevyvolal takovou mediální pozornost, kdyby nebyl uznávaným autorem, který (a o kterém se) stále hovoří. Dost možná by ani nikoho nepobouřila jeho minulost ve službách nacismu, vždyť tuto ideologii tenkrát uznávalo (až na výjimky) celé Německo. Pro představu sloužilo u wehrmachtu více než 18 milionů mužů.

Za příčinou necht' platí následující fakt. Za celou svou literární kariéru se Grassovi podařilo si vydobýt mezinárodní uznání. Zejména vešel ve známost svým kontroverzním zpracováváním tématu války, které pomohlo k všeobecnému vyrovnání se Němců se svou minulostí. Otevřel a detabuizoval téma, ke kterému Němci zpočátku chovali (přes všechna opatření denacifikace jako potrestání válečných provinilců, převychování

Němců apod.) opatrnější přístup. Právem byl Grass za svůj poválečný postoj pozitivně hodnocen coby vážená osobnost německé literární scény. Zároveň také žaloval jiné Veřejným odhalením si nicméně svou pozici poněkud podkopal.

10.2 Doživotní břemeno

Jak se zdá, není pro Güntra Grasse vůbec snadné o své výslužbě vyprávět. Stud dosáhl takové míry, že předčil veškeré možné strachy a obavy. „*To, co jsem přijal s hloupou hrdostí svých mladých let, jsem si chtěl po válce zamlčet z dorůstajícího studu. Ale to břemeno zůstalo a nikdo je nemohl ulehčit.*“ (G. Grass, 2007, s. 96)

Čekal-li Grass po svém odhalení úlevu, pak z pouhé naivity. Literární, ale i laičtí kritici nebrali na nikoho ohledy. Například poté, co byl na internetovém serveru Youtube uveřejněn dokument k výročí Grassových 85. narozenin (16. 10. 2012) nazvaný *Básník a provokatér*, natočený pro německý mediální kanál Phoenix v roce 2012, dalo se najít v komentářích k videu názory jako tento, schovávající se pod autorskou přezdívku „genius4free“: „*Günter Grass je zbabělý SS-Mann, který svoji zbabělost prodává jako mravouku. [...] Měl se v roce 1945 při vpádu slavné Rudé armády zastřelit a ušetřit nás svého moralizujícího kázání.*“ Citaci uvádím pouze jako příklad reakcí z řad laické veřejnosti, které neznají se staříčkým autorem soucit.

Po přečtení následujících řádků v nás Grass nicméně soucit podvědomě vyvolává. Vyznání jako to následující potom snad není ani možné Grassovi vyčítat. Jeho potřeba kát se je všudypřítomná. „*Během tankistického výcviku, který mě otupoval celý podzim a zimu, sice nebylo slyšet nic o těch válečných zločinech, jež vyšly na světlo později, ale údajná nevědomost nemohla zastřít mé vědomí, že jsem byl zapojen do systému, který plánoval, organizoval a realizoval záhubu miliónů lidí. I když jsem si mohl vymluvit aktivní spoluvinu, zůstal dodnes neumořенý zbytek, jemuž se příliš povšechně říká spoluzodpovědnost. Je jisté, že se s tím bude žít po zbývající léta.*“ (G. Grass, 2007, s. 96)

11 Ve válce

Z pohledu vojenského cvičence znamenala válka střídavě dril a nudu. Avšak naděje v Grassovi ještě přetrvávala. Postupně se situace (pro Německo) čím dál více zhoršovala. I přes veškeré stále ještě přibarvované

zprávy - některé o násilí páchaném na německém obyvatelstvu, které měly v Němcích vyvolávat soucit se svým národem, jiné o válečných bitvách a úspěších (stále méně častých), které měly udržovat naději a odvahu, se nedalo zabránit pronikajícím katastrofickým zvěstem o prohrách předznamenávajících zánik. Nejprve šlo o pouhé řeči, ale později měli vojáci možnost na vlastní oči vidět hory mrtvých těl, oběšené vojáky na stromech, lidi prchající a snažící se na poslední chvíli najít bezpečný úkryt pro přežití. Věřilo se přesto mezi vojáky že to, co vidí, není počátek vítězství, ale právě naopak prohry? Tuto otázku si klade i autor. „*Uvědomoval si sedmnáctiletý mladík počátek konce, jemuž se později říkalo „zhroucení“, v celém jeho dopadu a rozsahu?“* „*Liboval jsem si v náladě zániku?“* (G. Grass, 2007, s. 102) Günter Grass bohužel není schopen po letech odloupnout vrstvu cibule a sdělit, jak to bylo.

11.1 První setkání s nepřítelem

Nejzajímavější nebo spíše čtenářsky nejatraktivnější pasáž teprve přichází. Tajnůstkář Günter Grass konečně odhalí některé podrobnosti ze své válečné kariéry. „Na řadu“ se dostal teprve někdy v dubnu 1945, kdy už se válka chýlila ke konci. V této době už pomstychtivé ruské tanky ničily německé území a vykonávaly svou odplatu.

Při svém prvním setkání s nepřítelem byl autor přítomen válcujícímu protiútoky ruské armády. Duchapřítomně se před demolující palbou akorát včas stihl schovat pod jagdpanther (samohybné dělo), který mu poskytl dostatečnou ochranu, než se armáda přehnal.

Základy víry v konečné vítězství se po tomto jediném (prvním) zážitku začaly bortit. „*Něco se rozpadá. Konstrukce mé víry, v níž jistý plavovlasemodrooký hoch jménem Tomy Neděláme svého času způsobil trhlinu ještě jakžtakž sklížitelnou, se začíná kymácet, ale nadále bude prokazovat svou stabilitu...*“ (G. Grass, 2007, s. 108)

To byl Grassův první kontakt s nepřítelem. Strach pocítili všichni, jednak z dalšího vojenského střetnutí, jednak z dezertace. Každý zběh by byl potrestán, jak o tom svědčili oběšenci na stromech.

„*Příznačná jsou místa, na kterých se Grass právě neodhalil, nýbrž ‚fiktionalizoval‘. Tak se ‚fiktionalizuje‘ například v té možná nejsilnější scéně vůbec [...]*“ (z internetového zdroje www.welt.de) Krause je toho názoru, že v románu fikce rozhodně neabsentuje. O dojemné epizodě, kde ztracený Günter potká v noci v lese také německého vojáka, svého

pozdějšího průvodce a „anděla“, tvrdí, že „nemá se svírajícím procesem rozpomínání nic společného.“ (tamtéž)

11.2 Tváří v tvář Rusovi

Po neúspěšném pokusu obrany v jedné Rusy již obsazené vesnici a šťastnou náhodou se hlavnímu aktérovi podařilo uniknout a připojit se k záhy objevenému davu vojáků v uniformách stejné barvy putujících do neznáma, údajně chránit Vůdcovo útočiště. Přiřazen byl k jednomu údernému oddílu pěchoty.

Ke druhému setkání se sovětskými vojáky, tentokrát tváří v tvář, došlo záhy. Na cestě hlídkující mladý na rozkaz Günter zastavil obrněné vozidlo, které se řítilo jemu vstříc. Došlo k přestřelce, ale stihl uskočit do křoví a odplazit se lesem pryč.

Velice zajímavé momenty pro čtenáře jsou právě ty, ve kterých popisuje, jak se v té které situaci cítil. Neboť z popisu událostí lze vyčíst strohá fakta, nikoli jedinečné niterné prožívání, které teprve prozradí o postavě více. Jak se Grass zpětně popisuje? „Vypadá, jako by utekl z některé pohádky bratří Grimmů. Má pláč na krajíčku. Určitě se mu nezamlouvá ten příběh, v němž se vyskytuje.“ (G. Grass, 2007, s. 117)

Ocituji nyní nepřehlédnutelné místo, na kterém se Grass svěřuje se svou zkušeností se zbraní v praxi.

„To [střelba] nebylo z lásky k člověku, nic záslužného. Zamířit a stisknout spoušť nám spíš bránil rozum nebo fakt, že to nebylo nutné. Protože běžné tvrzení, že jsem za ten týden, co mě válka měla neustále v hrsti, nikdy nezamířil přes hledí a mušku na cíl, nikdy nestiskl spoušť, nevypálil jediný výstřel, je dobré nanejvýš jako dodatečné konejšení přetrvávajícího studu. Je nicméně jisté: nestříleli jsme.“ (G. Grass, 2007, s. 123)

Fakt, že Günter Grass ve válce ani jednou nevystřelil, ho před novináři nijak nezbavuje viny.

11.3 Cesta do lazaretu

Další vývoj nacistického vojáka se pomalu začíná blížit svému konci. Po delším bloudění po „nepřitelem“ částečně již obsazené krajině nachází Grass pomalu ustupující davy německých vojáků, ke kterým se přidává. Během útoku Rudé armády je Grass krátce nato postřelen a odvezen nejprve do míšeňské polní ošetřovny. Přesné datum si Günter Grass přesně

pamatuje, byl totiž den Hitlerových narozenin (21. dubna) a vojáci se v kuchyni drze dožadovali slavnostních přidělů.

„Čím rychleji skončila válka pro mne, tím zjevněji pokračovala všude kolem.“ (G. Grass, 2007, s. 129)

Poté obdržel svůj poslední válečný rozkaz, jímž byl odkázán do Mariánských Lázní, lazaretního města, *„kde pro tankového střelce skutečně skončila válka a opustil ho strach; i když ten se později zmocnil mého spánku a zabydlil se v něm jako trvalý host.“* (G. Grass, 2007, s.134) V lázeňském městečku západních Čech se tedy Grass se svou vojenskou kariérou definitivně mohl rozloučit ve stejné době, kdy se si Adolf Hitler vzal život, neboť mu bylo jasné, že další osud Třetí říše již nelze zachránit.

12 Postupné prozření

12.1 Ztráta „Vůdce“

Jak přijal Grass ztrátu Vůdce, v nějž choval po celou dobu války tak pevnou víru? *„Jeho odchod byl přijat jako něco, co se dalo čekat. Ani mně, zdá se, nescházel, [...]“* *„Byl pryč, jako by nikdy nebyl zcela skutečný a směl být zapomenut jako by člověk docela dobře mohl žít bez Vůdce.“* *„Také jeho vyhlášená hrdinská smrt se ztrácela v mase jednotlivých mrtvých a proměnila se v poznámku pod čarou.“* (G. Grass, 2007, s. 136)

Tak tedy hovoří o Hitlerově smrti řadový voják, přesvědčený dobrovolník. Hitlerův kult se vypařil tak rychle, jako se rozšířila zpráva o jeho sebevraždě. Co spíše svíralo německé vojáky v léčebnách, byl hlad. Ani na tomto místě Grass nezapomíná dodat, že jeho hlad nebyl jistě nic ve srovnání s hromadami lidí v masových táborech, které vyhladověly, byť ho tenkrát sužoval jako doposud největší utrpení, které se mu už nadobro vrylo do paměti.

Po vyléčení směřovaly Grassovy poválečné kroky do amerického zajateckého tábora v Horní Falci. Je pochopitelné, že ve vzpomínkách na tábor převládá ta na žalostně nízký denní příjem kalorií oproti „důležitějším věcem“. Události, které mají vliv především na naše prožívání, utkví v paměti mnohem spíše než události, které se dějí kolem.

12.2 Kapitulace

Podíváme-li se na kapitulaci Velkoněmecké říše, tu Günter Grass zpočátku nechápal jako konečný stav, nýbrž jen jako přechodovou fázi pro

další vývoj Říše. Nerozumný mladý muž nedokázal náležitě ocenit (z jeho pohledu dočasně) zastavení krveprolévání, ale ani to, že ten krátký čas strávený účastí na válčení přežil s pouhým lehkým zraněním. „*Svazován svým nedospělým zmatením, považoval jsem se spíše za poraženého než osvobozeného. Mír byl prázdný pojem, se slovem svoboda jsem zatím nevěděl co počít.*“ (G. Grass, 2007, s.139)

Ten pro téměř celou Evropu významný den kapitulace Německa a zároveň osvobození pro Grasse neznamenal žádný historický mezník. Spíše ho tenkrát zajímaly a přitahovaly mladé sestřičky, které o zraněné pečovaly. Může nám dokonce připadat cynický, když po něm novináři v rozhovorech chtějí nějaké vyjádření o poválečném dění a on se rozpovídá o sestřičkách. Opět převažují vzpomínky, které se ho citově nějak dotkly. „*A snad proto jejich [sestřiček] praktické hmaty udělaly na stále ještě vimrlaty sužovaného kluka, jímž jsem pod léčivými prsty Lotek byl, nežli zpráva o bezpodmínečné kapitulaci všech německých armádních svazů [...] Byl jsem a zůstal zajatcem sama sebe*“ (G. Grass, 2007, s. 140)

12.3 Pojem osvobození

Grasse se kapitulace nijak nedotýkala. Od pojmu osvobození se dokonce distancuje. V článku pro Frankfurter Allgemeine Zeitung se vyslovil, že „*o dnu osvobození mohou mluvit pouze oni, kdo systémem trpěli.*“ (GRASS, G.: Warum ich nach sechzig Jahren..., FAZ, 12. 8. 2006, s. 35. In In: BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel.* Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008, s. 78) To vysvětluje tím, že „*my Němci jsme pro naše osvobození udělali málo až nic*“. (tamtéž) Zde je nepřehlédnutelný všeobecný autorem upřednostňovaný podmět „*my Němci*“. Ti pro něj představují jeden jednotný národ, který jako celek způsobil celosvětovou válku. Nekompromisně nezohledňuje žádné odbojáře, uprchlíky ani nikoho, kdo smýšlel jinak. Podle Beutina je výpověď bývalého příslušníka Waffen-SS „*nemístná*“. (W. Beutin, 2008, s. 79)

12.4 Německá organizovanost

Z falckého tábora Grasse přesunuli do jiného zajateckého tábora, kde sice nepřestával hladovět, nicméně pobyt tam mu přinesl pár hezkých vzpomínek – jak se naučil vařit, jak hrál v kostky, jak postupně s ostatními zorganizovali vzdělávání ve spolcích a kurzech rozmanitých oborů a oblastí nebo jak nechal potrestat jednoho nadporučíka za krádež. „*Daná příležitost*

uvolnila nenávist, jež se nahromadila ve válce. A pro mne, který donedávna znal jen poslušnost a od dob Hitlerjugend byl k bezpodmínečné poslušnosti cepován, šel k čertu poslední respekt k důstojníkům velkoněmecké branné moci.“ (G. Grass, 2007, s. 146) Po skončení vojenské služby se stal každý nadřízený už jen bývalým nadřízeným.

Grass se zapsal do kurzu vaření, jenž mu měl odpomoci od hladovění. Prostředí a postavy okolo kurzu pak sloužily jako předloha pro román *lokální umrtvení* (1969) Zde nacházíme druhou velkou fikci v románu. Krause tu autora vidí příliš „*uchopitelně plasticky*“, když detailně popisuje přípravu jednotlivých pokrmů tak, jak se to naučil v kurzu, nebo hlad. „*Vyšperkovaným*“ líčením Günter Grass naznačuje i to, že tato událost bude mít později vliv – stal se vášnivým kuchařem. „*Prožijeme zrození z Grassova vypravěčského talentu z ducha kuchařského umění v době, kdy není vůbec nic, co by dalo vařit.*“ (z internetového zdroje www.welt.de)

12.5 Američani vs. Rusové

Po nějaké době strávené mezi ostatními zajatci začaly kolovat úvahy, co se s vojáky bude dít dál. Bylo slyšet o předání rukou Sovětskému svazu, ale i o převýchově u Američanů. Už tehdy se šířily vizionářské názory německých vojáků o tom, že sovětsko – americká spolupráce nevěstí nic dobrého. A co se týče Grasse a jeho „kolegů“, „*nikdo z nás nechtěl v americké uniformě zachraňovat západní civilizace či co.*“ (G. Grass, 2007, s. 159) Mluvílo se i o jistém generálu Pattonovi, „*který velel třetí americké armádě a jehož nenávist k Rusům, již dával najevo v různých proslovech, živila ony latrínové vlastence, podle nichž jsme měli být znovu vyzbrojeni a použiti na nové východní frontě, [...]*“ (G. Grass, 2007, s. 161) Antiamerické stanovisko bylo u Grasse čitelné už tenkrát.

K srpnovému svržení dvou atomových bomb na Japonsko se mladý Günter vyjadřuje poněkud cynicky. „*Tento dvojitý úder jsme pouze vzali na vědomí, protože citelnější a pro nás skutečnější byla ta druhá událost: koncem léta byla odtroubena odtučňovací kúra naordinovaná americkým politikem Morgenthauem. Dostali jsme se na víc než tisíc kalorií.*“ (G. Grass, 2007, s. 163) Další moment, kdy Grassův žaludek vyhrál v boji o získání pozornosti.

12.6 Převýchova

Ačkoli se Grass v pracovním táboře setkal s Židy, přeživšími svědky koncentračních táborů, odmítal věřit tomu, o čem vypovídal jejich naučený německý slovník („Držet hubu! Do plynu!“). Dokonce mezi nimi zpočátku docházelo ke slovním bojům. Vojáci, které měl pracovní tábor mimo jiné za úkol převychovat, si nepřipouštěli brutální zločiny páchané na milionech lidí. *„Ale americký ‚education officer‘ [...] se namáhal marně, zvláště proto, že my, tedy i já, jsme nechtěli uvěřit tomu, co nám předkládal. [...] Viděl jsem hladové, vyhladovělé, na kostru vyhublé postavy, přeživší z nějakého jiného světa, neuvěřitelné.“* (G. Grass, 2007, s. 165)

Museli si uvědomit, že to, co nyní nazývali propagandou, se opravdu dělo a že naopak oni se stali oběťmi nacistické propagandy. To ale nějaký čas trvalo. Události, o kterých se s námi Günter Grass právě podělil, sice podává v množném čísle, nicméně sám byl jejich aktivním účastníkem. Poněkolkáté můžeme číst o jeho studu, který nikdy nevyprchá. *„Uplynul jistý čas, než jsem postupně začal chápat a váhavě si přiznával, že jsem se nevědomky, přesněji: nechtěje vědět, podílel na zločinu, který se s léty neumenšil, který nechce být promlčen, jímž stále ještě trpím jako chorobou.“* (G. Grass, 2007, s. 165)

Kdy autor pochopil a přijal nelidskost hitlerovského režimu? Teprve po roce po vyslechnutí proslovu odsouzeného bývalého vůdce mládeže mu došlo, že to, co se mu snažili ukázat v pracovním táboře, nebylo vymyšlené. Dodnes mu slouží jako hmatatelná vzpomínka na válku akorát střepina, která se navždy zavrtala do Grassovy paže.

13 Na svobodě

13.1 Poválečné problémy

Grasse propustili na svobodu v britské okupační zóně. Bylo mu osmnáct let. Bloudil mezi troskami vzdáleně připomínajícími civilizaci a hledal svou další životní cestu. *„Trápil jsem se jen sám sebou, nebo stavem světa a zejména tím, co se velkým i malým tiskem nazývalo ‚německou kolektivní vinou‘?“* (G. Grass, 2007, s. 174) Pravděpodobně ho plně zaměstnávaly vlastní existenciální problémy než aby se zabýval těmi morálními a světovými. *„Zdá se, že mladík procházející se bezcílně mezi troskami a haldami sutí měl starost jen sám o sebe, jiná soužení se totiž nedají najít; nebo jsem se svými nepojmenovatelnými mukami hledal*

útočiště v nitru kolínského dómu?“ (G. Grass, 2007, s. 174) Těmi mukami má Grass na mysli svou nenaplněnou touhu po ženě.

Nebylo jednoduché objevit po válce nový směr života. Toulkami po britském i americkém sektoru a výpomocí u různých sedláků se Grass protloukal životem a hledal, kde by se uchytil. O své rodině neměl žádné zprávy, věděl jen, že jeho rodné město bylo ve válce zničeno.

13.2 Maturita – marný cíl

Se školou se nerozešel v dobrém a jedině, co uměl, bylo to, k čemu ho vycepoval vojenský výcvik, a co ho naučila válka. Ani pokus dodělat si v Göttingenu v roce 1946 maturitu nevyšel. Grass se svou svéráznou povahou školu opustil, a to při výuce dějepisu, kdy byl na programu Bismarck. *„To snad odpovídalo osnovám. Já ale nechtěl minule skončit u Bismarcka a jeho pokoutních triků. Co mi bylo po válce sedmdesát – jednasedmdesát?“* (G. Grass, 2007, s. 184) Vzhledem k tomu, že jedna válka pro Grasse teprve doznívala, odmítal se zatěžovat další. Probouzel se v něm striktní militarismus. Svůj světonázor si tvrdohlavý Günter musel vyvinout sám, bez pomoci vzdělávacích institucí.

13.3 Politická rozpolcenost

První poválečné zaměstnání vykonával v hannoverském dole. Tam se také poprvé svědkem poválečných politických debat. V té době ale sám ještě neměl svůj názor vybudován, byl tedy pouze pasivním posluchačem. *„V nehybném důlním vedru – potili jsme se, i když jsme nic nedělali – jsem se snažil sledovat ty bojovné řeči, moc jsem nerozuměl, připadal si hloupý, a také jsem hloupý byl, ale neodvážil jsem se starších havířů na nic zeptat.“* (G. Grass, 2007, s. 190) Mezi dělníky převládaly tři politické směry – komunistický hlásající výhru proletariátu, nacistický odkazující na Hitlera a umírněný sociálnědemokratický stojící mezi oběma extrémí. Na horlivé politické debaty vzpomíná Grass těmito slovy: *„Bylo mi zatěžko přidat se trvale na jednu stranu. Jako člověk bez pevného stanoviska, kterého agitovali ze všech stran, jsem mohl být jednou k tomu, jindy k onomu houfu.“* (G. Grass, 2007, s. 191) Jak dlouho trvalo, než si Grass uvědomil svou sociálnědemokratickou orientaci, a co ovlivnilo jeho rozhodnutí kráčet po dalších šedesát let středolevicovým směrem?

Co se politického směřování týče, v době své důlní práce Günter Grass stále ještě přelétal z jednoho názoru k druhému, v jednom měl však

tenkrát jasno: „*kdykoli do mě začali hučet stáleještěnáckové, byl jsem vytrvale hluchý.*“ (G. Grass, 2007, 193) „*Své mladistvé náckovství jsem už zřejmě důkladně vypotil. S touhle minulostí protahovanou v slovních šarvátkách jsem nechtěl mít nic společného.*“ (G. Grass, 2007, s. 198) S nacismem už se definitivně rozloučil, nyní přišel čas se se svou minulostí začít vyrovnávat.

Účast na proslovu Kurta Schumachera, který předsedal sociálním demokratům, mu teprve udala směr. „*Soudruh Schumacher mě proti mé vůli – neboť ten křik vlastně působil odpudivě – přesvědčil.*“ (G. Grass, 2007, s. 192) Od té doby se dlouho táhly jeho sympatie a spolupráce se sociální demokracií (SPD).

13.4 Návrat domů

V zimě na přelomu let 1946 a 1947 se Günter Grass dozvěděl o své přeživší rodině a okamžitě se za ní vypravil. Teprve po návratu si uvědomil následky války. „*Všechno se změnilo ztrátami. Nikdo nezůstal nepoškozený. Nejen domy se proměnily v ruiny. S rubem války, mírem, vycházely najevo zločiny, jež účinkovaly se zpětnou platností a jež s přetrvávající silou dělaly z pachatelů oběti.*“ (G. Grass, 2007, s. 203) Teprve teď mu došlo, co válka způsobila a jak se svým zničujícím vlivem trvale podepsala na všech a na všem.

13.5 Tesání náhrobních desek

„*Čtenář se nadechne teprve v událostech, když ve druhém díle [...] konečně narazí na pasáže, které se na druhé straně loupáním a zapouzdřením vznášejí vzhůru k vyprávěcímu zhušťování, které přece představují skutečný talent tohoto autora.*“ (z internetového zdroje www.welt.de) Tilman Krause zde poukazuje na důležitost i druhé části, která se soustředí na autorovy umělecké začátky. Této části knihy se bohužel moc kritik nevěnuje.

Ještě téže kruté zimy Günter Grass podruhé opustil rodinu s cílem studovat umění. V Düsseldorfu však našel z důvodu nedostatku topiva Akademii umění zavřenou. Naskytla se mu ale příležitost vyučit se kameníkem a kamenosochařem. Motiv kameníka se objevuje například už v *Plechovém bubínku* (1959). Ubytování našel v charitativním domově ležícím blízko léčebnému a zaopatřovacímu ústavu, který později využil v tomtéž románu.

13.6 Poválečné umění

Třebaže byla touha po umělecké dráze stále Grassovou prioritou, nebo spíše jasným cílem, i povolání kameníka si, kdyby začal stát kvůli politickým manévřům znovu ohrožovat svobodu umělecké tvorby, uměl představit. „*Vypadal jsem, jak má vypadat řemeslník, a v pozdějších letech jsem si proto mohl namlouvat, že v případě nouze – třeba kdyby došlo k politické recidivě, opět byla zavedena cenzura a státem uvalované zákazy psaní – bych uživil rodinu jako kameník; to přesvědčení mi dopomáhalo k sebejistému klidu.*“ (G. Grass, 2007, s. 225) Obavy z poválečného politického vývoje Grass netají. Ačkoli umění po válce (dočasně) nebylo omezováno, kritizuje jeho prázdnotu. „*Co se z něho [z umění] od té doby [od konce války] stalo. Jak přežilo všechny zákazy, ale vzápětí, osvobozeno od všech vnějších tlaků, se zúžilo do doktríny a rozplynulo v bezpředmětnosti.*“ (G. Grass, 2007, s. 235) Jeho skepse vůči kulturnímu vývoji se táhne ruku v ruce se skepsí vůči vývoji politickému.

Během pobytu v učilišti se vzpomínky na válku nevytratily. Grassovou náplní práce bylo tesání náhrobních kamenů, tedy činnost, která přímo asociovala smrt a pohřbívání. Víkendy si zpestřoval tanečními večery. „*Chtěli jsme slavit přežití a zapomenout jeho náhodnost, jak ji narežírovala válka.*“ (G. Grass, s. 227)

14 Grass a politika

14.1 Politická zdrženlivost

V roce 1948 byl Günter Grass konečně přijat na Akademii umění. Studia na düsseldorfské akademické půdě na počátku padesátých let Grasse naplňovala štěstím. Své pocity vtiskával pomocí hlíny skulpturám a pomocí tužky do skic. Ve svých jednadvaceti letech Grass ještě nevykazoval známky politicky aktivního člověka. Vlastní existenční otázky ho zaměstnávaly natolik, že pro ty společenské už nebylo místo. Nevzpomíná si, které straně byl v nově vznikající politické scéně nakloněn ani zda se účastnil prvních voleb do Bundestagu v srpnu 1949. Účastnil se jedině protestů poválečného pacifistického hnutí, „Ohne mich“. Jakmile totiž Grass pochopil, jaké zlo válka napáchala, stal se z něj zatvrzelý antifašista.

14.2 Vývoj politiky v novém státě vs. Grass

Jinak ho politika, která se nabízela, prozatím nepřitahovala. „*At' se objevila jakákoli politická nabídka, já jsem byl proti.*“ (G. Grass, 2007, s. 254) Neoslovoval ho žádný politik ani strana – ani v Křesťansko-demokratické unii ani prozatím v sociální demokracii nenacházel sympatie.

Sociální demokrat Schumacher, který si těsně po válce získal Grassovy sympatie, mu nyní nevyhovoval svou národní hrdostí. „*Vše, co bylo cítit národem, mně smrdělo.*“ (G. Grass, 2007, s. 254)

„*Kancléř Adenauer působil jako maska, za níž se skrývalo všechno to, co jsem nanáviděl: křesťansky se tvářící pokrytectví, jako na kolovrátku opakované lživé ujišťování o nevině a okázalá bodrost maskované bandy zločinců. Uprostřed falšování se zdály reálné jen peníze, kterých jsem moc neměl. Machinace za fasádami a katolický jánabráchysmus se vydávaly za politiku.*“ (G. Grass, 2007, s. 254) Na politice Konráda Adenauera Grassovi vadilo zejména to, že bylo v politice opět vidět stejné tváře které se za éry Adolfa Hitlera podílely na válečných zločinech.

V roce 1965 vystoupil Grass s předvolebním proslovem „*Ich klage an*“ (Žaluji). Obvinil v něm Konráda Adenauera, který nechal rozhodovat Hanse Globkeho na vysoké státní pozici, kvůli kterému byly odsouhlaseny norimberské rasové zákony (1935) . „*Ich klage an. Einen Mann namens Konrad Adenauer klage ich an, weil er einen Mann namens Globke während Jahren an wichtigster Stelle folgenreiche Entscheidungen hat treffen lassen.*“ (G. Grass, *Ich klage an*, in BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008, s. 13)

Stejně tak ve svém projevu vyjádřil nesouhlas s tehdejší partajní středopravicovou vládou. „*Ich klage an: Die Koalitionsregierung, gebildet aus den Parteien CDU, CSU, FDP, [...]*“ (tamtéž) a konečně nařkl „*nás všechny za to, že jsme dopustili, aby naši krajaní v DDR byli zbaveni zátěže hlavního břemene prohrané války*“.(tamtéž)

Z toho vyplývá, že měl v té době již jasně určené své politické názory a priority, které zaujatě prezentoval na veřejnosti. Od té doby mohl být považován za „*vynikajícího mluvčího antifašisticko–demokratické obnovy.*“ (W. Beutin, 2008, s. 14)

14.3 Vzдор jako cesta k identitě

Vzdor vůči vyšším instancím, jehož obětmi se v mládí staly Grassův otec a škola, se nyní (v době studií), kdy se ve všem rozhodoval samostatně,

ještě umocňoval. „*A jsem si jist, že jsem byl permanentně proti něčemu.*“ (G. Grass, 2007, s. 253) Přiznává také svůj egoistický přístup. „*Jenom sebe viděl a vnímal ten egoman, jehož bych nerad potkal, a pokud přece, pohádali bychom se.*“ (G. Grass, 2007, s. 254) Jeho politický život se prozatím omezoval jen na debaty se svými studijními kolegy, které se skládaly z různých siláckých frází.

Od jednoho sochařského mistra musel Grass kvůli neshodám přejít k jinému učiteli, u nějž se přiučil dřevorytectví. U nového mistra započal psát jednotlivé črty, které pak spojil v příběhu o Oskaru Matzerathovi, kterého dnes díky románu *Plechový bubínek* (1959) zná téměř každý. Oskar umožnil autorovi návrat do svých vlastních dětských let a inspiraci pro pravdivé, ale i fiktivní historiky románu. „*Dal mi volnou ruku, abych všechno, co se vydávalo za pravdu, sevřel mezi otazníky.*“ (G. Grass, 2007, s. 261) Günter Grass jako by se znovu chtěl na postavu, kterou stvořil, trochu vymluvit. „*Oskar trvá na tom, že má všude přednost, ví všechno líp a vysmívá se mé děravé paměti.*“ (G. Grass, 2007, s. 262)

14.4 Po Evropě za poznáním

Následoval počátek jeho cestovatelské praxe. Se svým prvním cestovním pasem se o prázdninách vydal na cesty na jih Evropy. Předem určeným cílem byla Itálie, poté se k ní přidala i France – Paříž. Tam se Grass zdržel. Není divu, že Grass na cestu dodnes vzpomíná, vždyť to byla jeho první samostatná cesta do ciziny, na které objevoval svobodu, o které se mu před pár lety snad ani nemohlo zdát. Ve Francii se seznámil s existencialismem, ve kterém ho nejvíce přitahoval Camus. K jeho filosofii absurdní lidské existence se přidal proto, že „*nedůvěřoval jakékoli ideologii a nelpěl na žádné víře*“. (G. Grass, 2007, 282)

Na svých cestách, kde sbíral zkušenosti a hledal svou identitu, Grass hodně kreslil. „*Byly to rychle načrtnuté artistní kousky a pokusy nalézt sebe sama nebo někoho, jímž jsem si přál být.*“ (G. Grass, 2007, s. 283)

Období, ve kterém Grass hledal svoji dospělou identitu, Krause označuje jako období „*existencialismu a bohémství*“. (z internetového zdroje www.welt.de)

14.5 Počátky politické identifikace

Co se týče politiky, tu Grass, žíznivý po nových inspiračních vlivech, stále nechával žít vlastním životem. Ostatně sám už přesně neví, jaký názor

měl tenkrát na poválečné dění – rozdělení německé země, rozhořivající se studenou válku nebo na válku v Koreji. „*Jen jako pocit se mi dochovalo vzrůstající zhnusení těmi typy, jimž se na zbohatlických vizážích odrážel hospodářských zázrak, rozbíhající se ze všeho nejdřív v Düsseldorfu.*“ (G. Grass, 2007, s. 253) Z citované ukázky cítíme Grassovo sociální cítění, které mohl později uplatnit v politické straně sociální demokracie. Jakožto člověk pocházející ze skromných poměrů nikdy neměl rád ty, co prahli po bohatství a na úkor jiných ho dosáhli; v tomto kontextu je poukazováno na ty, kteří využili měnové reformy a rychlého ekonomického vzestupu ve svůj vlastní prospěch.

Jak je vidno, Grass pomalu začíná formovat svou politickou orientaci. Zatím šlo spíše jen o rozhodování mezi stranami, nicméně ne bezvýznamné.

14.6 Přesycenost Düsseldorfem

Z Francie si o něco zkušenější Grass nepřivezl pouze skici, které zužitkoval v románu *Plechový bubínek* (1959). Na kontě měl v té době spoustu básnických pokusů.

Po návratu z cest pokračoval ve studiích a založil s kamarády jazzové trio, ve kterém figuroval jako bubeník. Bubnování později předepsal jako hlavní činnost Oskarovi v *Plechovém bubínku*.

Poslední měsíce pobytu Güntra Grasse v Düsseldorfu na konci roku 1952 se táhly ve znamení prohýřených nocí a celkové skepse. Grass nemohl být spokojen s vývojem svého života, ani s vývojem obecně společenským.

„*Otec bědoval, matka stonala. Já pil přes míru. Franz Witte začal vést zmatené řeči. [...] V Koreji a kde ještě byla válka. My jsme se pomátli sami ze sebe a žili na dluh, zatímco sebranka nových zbohatlíků se chvástala svým majetkem a vystavovala jej na odiv.*“ (G. Grass, 2007, s. 279)

K záměru přesídlení do Berlína Grasse přivedla ve Švýcarsku jeho budoucí žena. Zřejmě více kvůli ní než kvůli sobě samému prohlašoval, že mu „*západoněmecké klima nesvědčí*“. (G. Grass, 2007, s. 284)

14.7 Berlín

Hned prvního ledna roku 1953 opustil Düsseldorf a vydal se směrem do Berlína. „*Byl jsem skoro na dně. Nebylo mi zatěžko odjet z Düsseldorfu.*“ (G. Grass, 2007, s. 286) Ještě před svým odchodem dostal vyrozumění o přijetí na berlínské Vysoké škole výtvarných umění, měl tedy

jasno v tom, kam budou v Berlíně směřovat jeho kroky. Chtěl pokračovat ve studiu umění a poznat nové učitele. Hned ve vlaku se sprátelil se známým umělcem, který ho v sochání hodně ovlivnil.

Přejezd přes východní okupační zónu popisuje Grass takto: „*Pak se objevila Postupim a my z ní vystřízlivěli. Nástupiště plné ‚lidových policistů‘. Saská hlášení, překládaná ampliony do komandantské němčiny.*“ (G. Grass, 2007, s. 296)

První dojem je ten nejdůležitější, neboť ten se sotva dá přebít. Ať se člověk v Berlíně podíval kamkoli, všude zely prázdné prostory po rozbombardovaných domech, někde ještě zasypané sutinami, jinde už odklizené a připravené pro novou výstavbu. Celé město bylo ještě pokryto kamenným prachem a vyvolávalo vzpomínky na válku. Když v roce 1947 Berlínem projížděl, valily se z budov plameny. „*Všechno se tu rozprostíralo více do šíře, vypadalo nuzně, mezerovitě a blíž konci války.*“ (G. Grass, 2007, s. 297)

14.8 Otázka víry

Krátce před tím, než se Grass nastěhoval do Berlína, vstoupila jeho sestra do kláštera a stala se novickou. Grass touto událostí trpěl hned z dvojího důvodu. Jednak choval k víře jako takové odstup a vše, co se tvářilo pravověrně, považoval za přetvářku, a jednak viděl svoji kdysi vždy skotačivou a veselou sestru najednou nešťastnou. O své sestře v souvislosti s jejím vstupem do kláštera hovoří jako o té, „*kteřá ve své zbožné víře sedla na lep organizovanému pokrytectví [...]*“ (G. Grass, 2007, s. 310)

Otázka víry s politikou do jisté míry také souvisí. On sám byl jako dítě zbožný katolík (ovšem zatížen nespočtem hříchů), víra ho však brzy opustila. V Boha věřil, jak sám odhaduje, pouze do té doby, než obrátil svou víru ve Vůdce. Pak už ve víře nenacházel oporu, nepotřeboval ji, kromě toho to byl jeden z výrazů pro něj typického vzdoru a revolty.

Na druhou stranu po šedesáti letech v souvislosti se svým psacím strojem říká: „*Je ve mně dost katolika na to, abych se jí zpovídal.*“ (G. Grass, s. 336) Něco z víry v něm přeci jenom přetrvalo.

14.9 Berlín v padesátých letech

Když v Berlíně v polovině padesátých let vypukl spor o umění, Günter Grass měl jasno v tom, ke kterému ze dvou konceptů usilujících o prvenství se přidá. Mezi předmětným a nepředmětných u něj vyhrálo to

první. Vyřazení jeho kreseb z výstavy jako „příliš předmětných“ usvědčily Grasse v opodstatněné nedůvěře v dogmata. (G. Grass, 2007, s. 317)
Myšlenku o opatrnosti vůči

14.10 Studená berlínská válka

Zřejmější a neomezující se pouze na umění byl v Berlíně stále intenzivnější boj mezi Východem a Západem. Střety, které jsou v celosvětovém kontextu nazývány pojmem studená válka, vycházely ze dvou zcela odlišných politických ideologií, „východního“ socialismu a „západního“ kapitalismu. Grass žijící v západní části Berlína byl někdy svědkem roztržek mezi oběma stranami.

„Bývali jsme u toho, když se někdy ve východním, někdy v západním Berlíně konaly před stranicky rozděleným publikem rozhovory, jimž poskytovala dostatek explozivního materiálu studená válka, zatímco současná zima nebyla nijak zvlášť tuhá ani mírná.“ (G. Grass, 2007, s. 237)

Podotýkám, že v té době ještě nestála žádná zeď, která by oněm střetům mohla bránit.

14.11 Setkání s italskými fašisty

Způsob, jakým Güntra Grasse nechala válka vystřízlivět, můžeme vidět na příběhu o setkání s fašisty po necelých deseti letech. Zároveň s nelibostí pociťuje obavy z možného opakování minulosti. Snaží se tu varovat před hojným počtem stále žijících fašistů.

„Byli stejně nepoučitelní jako kdysi já v hnědé košili Jungvolku; tento plevel dorůstá, stále znovu rozkvétá, rozlézá se jako bršlice, a klima pro takový porost neskýtá pouze Itálie.“ (G. Grass, 2007, s. 321)

14.12 Zaměření na osobní život

Mám-li sledovat jeho politické formování až do předem stanovené hranice vydání Plechového bubínku roku 1959, tedy přibližně dvacetileté období, kniha *Při loupání cibule* mi nemůže být nápomocna úplně. Přestože se v ní dozvíme vše, na co si Günter Grass vzpomíná, že tou dobou dělal a zejména proč to dělal, vynechává po roce 1950 jisté momenty, které jsou právě pro tuto práci nezbytné. Jde zejména o vývoj v padesátých letech – poté, co přesídlil do Berlína. V popisech této životní epochy se soustřeďuje na svůj počínající rodinný život se Švýcarkou Annou Schwarz, na vývoj od sochaře, malíře a občasného básníka vstříc k prozaické kariéře, která ho

zaměstnává dodnes. Převažují vzpomínky na svoji svatbu, první děti nebo na matku, která v dlouho přetrvávajících bolestech nakonec podlehla rakovině.

14.13 Skupina 47

Co Güntru Grassovi, ne sice v politice, nicméně v literatuře, udalo směr, bylo setkání se Skupinou 47. Do čestného kroužku uznávaných autorů se dostal v podstatě náhodou. V literární soutěži obsadil se svými básněmi třetí místo a tak se o jeho talentu dozvěděli ve Skupině 47 a pozvali ho mezi sebe na zasedání. Literární talent v něm okamžitě rozpoznali, a tak se Günter Grass od tohoto dne mohl těšit z členství v literární skupině po boku nositelů velkých jmen jako Heinrich Böll, Martin Walser, Ingeborg Bachmannová nebo Günter Eich.

Günter Grass, který se doposud považoval za sochaře a malíře, byl najednou považován za básníka a dokonce dostal spoustu nabídek na vydání svých básní. U básní ale jeho literární vývoj zdaleka neskončil. Až ve Francii, kam se s manželkou v roce 1956 odstěhoval, začal intenzivně psát, aby po návratu do Berlína v roce 1959 mohl vydat svůj první román *Plechový bubínek*. Jeho tématem splnil cíle Skupiny 47, snažící se po válce obnovit německou literaturu a zároveň mravnost. Autoři svými díly sledovali zásady demokracie, propagovali antifašismus a otevírali téma války. Skupině 47 Grass se přiblížil stejným zaměřením. I když zmíněnou tematiku jeho raná tvorba neobsahovala, zjistil později, že jeho díla společenské a politické aspekty vyžadují.

„Psaním i kreslením, veškerou artistikou, již jsem mezitím zvládl, jsem se něčemu vyhýbal, obcházel jsem tanečními kroky zjevné propasti, měl vždy po ruce vytáčky a přivlastňoval si látky, jež oslavovaly klidový stav. [...] Tak bych se byl produktivně vydával v drobných a dělal se na zasedáních Skupiny 47 zajímavým stále novými parádami, kdyby bylo bývalo možno obejít masu sutin německé, a tím i mé minulosti. Ale ta suť překážela v cestě. Zakopával jsem o ni. Jako by mi byla předepsána, nicméně zůstávala nepřehledná, zde byla nedávno vychladlým lávovým polem, tam dávno ztuhlým čedičem, který se usadil na ještě starších usazeninách. A přece se dožadovala, aby byla vrstvu po vrstvě odkryta.“ (G. Grass, 2007, s. 348)

Od té doby můžeme o Güntru Grassovi prohlásit, že se věnuje politice – zprvu nepřímo ve svých literárních dílech, později i přímo veřejným vystupováním a členstvím v SPD.

15 Celkové přijetí prózy

Na závěr bych ráda použila slova Wolfganga Beutina, který v Grassovi vidí zajímavý exemplář německé literatury, kterému se podařilo „*etablovat se v Německu coby vzor literáta, který projevil silné, daleko vnímatelné angažmá, a to nikoli bodově, nýbrž od šedesátých let skrz všechna desetiletí, v množství oborů činnosti a v různých aférách*“. (W. Beutin, 2008, s. 15)

Vše, co Günter Grass doposud (do roku 1959) prožil, zužitkoval ve své tvorbě. Celé rozmanité dílo je inspirováno různými zážitky. Díky jeho rozmanitým životním zkušenostem dnes můžeme číst kvalitní knihy, které v nás zaručeně zanechají stopu.

Pro úplnost je potřeba doplnit pár ukázek z recenzí, díky kterým uvidíme, jak bylo dílo přijato.

Spokojenost s dílem nebyla přes horlivou kritiku ojedinělou reakcí. Tilman Krause například oceňuje Grassovu přesvědčivost. „*Grass, který se vidí jako samotář, se k duchu času chová celkem mimořádně přesvědčivě. Podal tady, co mohl. Tím zajisté dává mnoho jen tomu, kdo chce sdílet premisy jeho myšlení.*“ (z internetového zdroje www.welt.de) Krause si uvědomuje, že přijatelnost díla závisí na očekávání čtenáře. Tím zároveň vysvětluje i fakt, proč byla próza některými přijata pozitivně a jinými ne.

Střízlivé kritice protiřečí slova Fritze Raddatze. „*Co tu je, je naprosto zvláštní, hrdě smutná kniha, legenda o úspěchu skrz odříkání, znovu naježeně hnusná, šokující a (tím) co nejhluběji dojmavá.*“ (z internetového zdroje www.zeit.de) Raddatz beze zbytku odmítá, že by se jednalo o vzpomínkovou knihu, mluví o ní hanlivě. Také mu vadí, že vedle přiznání nepadla žádná omluva. Mladého Grasse označuje za „*budižkničemu*“. Jeho absenci studu ale oceňuje. Konečně přiznává, jako by chtěl ospravedlnit všechny, kteří nemají knize co vytknout, že „*knihy má něco dojemného. Něco, co nás zachvátí. Jedno u Güntra Grasse není možné: zůstat lhostejný.*“ (tamtéž)

Jiný ohlas zase demonstruje změnu vnímání Grasse, kterou si způsobil vydáním této knihy. Pozice, kterou si dlouhá léta budoval, je náhle

ohrožena, jak se například Martin Lüdke k tomuto problému vyslovuje. „Nastal havarijní režim. To je škoda – také proto, že nemáme žádného lepšího.“ (z internetového zdroje www.fr-online.de)

Přestože žánrové zařazení díla nespadá do předmětu práce, dovolím si v souvislosti s názorem Fritze Raddatze malou vsuvku. Raddatz by vůbec nesvěřoval hodnocení literárním kritikům, podle něj dílo spadá do „mimoliterární kategorie, jedná se o mýlku a selhání, nikoli datování.“ (z internetového zdroje www.zeit.de)

V případě prózy *Při loupání cibule* opravdu není žánrová klasifikace snadným úkolem. Raddatz k tomu dodává: „*Takto je kniha, které Grass odpírá žánrové ohraničení, také deníkem. Precizním a autentickým.*“ (tamtéž) Raddatz obdivuje Grassovu čestnost, a to jak nechává své mládí ovlivňovat své dílo, ale nedokáže pochopit jeho rané nacistické smýšlení.

Není možné na základě pozorování rozhodnout, jaký způsob přijetí Grasse po vydání autobiografie *Při loupání cibule* převažuje. Reakce jsou tak rozdílné, že by zobecnění jen zkreslovalo. U jedněch vyvolalo vydání nadšení, jiné šokovalo, nicméně zaskočen byl každý.

Co však z reakcí vyplývá, je to, že pohled na Grasse se změnil a Grass tak svou pozici posunul dál.

16 Závěr

Günter Grass, současný nejvýznamnější německý autor, představuje náročnou látku pro žáky, studenty, učitele, ale i literární kritiky a interprety. Jeho díla jsou obtížná jak na čtení, tak na pochopení. Na čtení zejména rozvláchnými větami, na interpretaci množstvím metafor a skrytých náznaků. Musím přiznat, že pokud bych měla interpretovat nějaké z jeho děl, nebyl by to pro mě vůbec snadný úkol. Snad proto jsem si vybrala být od téhož „náročného“ autora, neboť mě zajímá, nicméně knihu z úplně jiného soudku. V roce 2006 vydaná próza *Při loupání cibule* zastupuje u Güntra Grasse zcela nový literární fenomén. Zajímavé na ní je, že to není ani román, ani čistá autobiografie, byť se za ní někdy vydává. Splňuje tedy jak očekávání od biografie – dozvídáme se fakta z autorova života – tak i očekávání románového čtenáře. Tyto dva prvky se v díle totiž zajímavě spojují.

Já jsem byla v tomto případě zástupcem obou postojů – hladová i po autorově životě i po estetickém zážitku. Nejprve vlastně zážitek převažoval, až pak se dostavilo uvažování o následcích různých životních etap Güntra Grasse.

Z prózy *Při loupání cibule* se čtenář dozví zejména skutečnosti, které doposud nikdo neznal. Nebyly totiž čitelné ze žádných jeho děl, a když přece jen, pak jen kuse, takže z nich nebylo možné vyzkoumat celý Grassův životní příběh.

Jednak aby věděli čtenáři vše a také aby se mohl se svým trápením svěřit, se rozhodl Günter Grasse napsat knížku. Svěřoval se v ní s takovými detaily, až občas běhal mráz po zádech. Kniha si okamžitě získala obrovskou pozornost. Takové dílo doposud knihkupectví neznala. Z toho, jak rychle šla kniha na odbyt, lze soudit i to, kolik veřejných reakcí vyvolala – skutečně mnoho. A jistě se stále objevují nové, přestože leží kniha na německých pultech již přes sedm let.

Bylo by tedy velmi náročné sebrat co nejvíce názorů a vytvořit z nich nějaký rozumný průměr. Ponechala jsem tedy slovo nejznámějším německým a některým českým novinám a z recenzí, které otiskly, případně uveřejnily na internetu, vybrala ty nejpikantnější a ty, které se nějakým způsobem věnují politickému aspektu ve vývoji Güntra Grasse, totiž aspektu, který tvoří těžiště mé práce.

Při sledování reakcí na knihu *Při loupaní cibule* jsem si uvědomila zajímavou věc. Kritiky tentokrát moc nezajímají jazykové kvality díla, ty zůstávají upozaděny. Také jsem si všimla toho, jak rádi lidé druhé kritizují za jejich neřesti, ke kterým se přitom s dobrou vůlí přiznají. V případě Güntra Grasse to probíhalo stejným způsobem. Kritici hleděli hlavně na to kárat Grasse za mladické nerozumnost, která mu přikázala přihlásit se dobrovolně do války jako voják. Dle mého názoru by bylo na místě zohlednit, kolik lidí, dnes ještě možná žijících, s „hitlerovským“ režimem sympatizovalo. Pro mě osobně Grass svůj „zkrat“ už mnohonásobně odčinil ve svém díle. Byl to on, kdo neohroženě otevřel téma války a kdo toto kontroverzní témata do literatury přinesl.

Sklouzávám k podobnému hodnocení jako mnozí další, a sice k hodnocení vztahujícímu se hlavně ke Grassově přiznání. Za sebe musím říci, že jsem knihu hltala stránku po stránce a dojem, který mi zůstal, se neomezil na tu či onu část knihy. Vážím si Güntra Grasse jako autora, který se nebál promluvit, přestože musel tušit, co ho čeká.

Události, které následovaly p vydání knihy, ale rozhodně nebyly čistě negativní. To, že je autor podrobován kritice, ještě nemusí znamenat, že je negativně hodnocen. Günter Grass si může připsat na seznam další triumf – vyburcoval svou knihou téměř celý svět ke zpětným úvahám o druhé světové válce a o vině. To má podle mého názoru největší význam.

17 Seznam použité literatury

1. GRASS, G. *Kočka a myš*. Přel. Z. Sekal. 1. vyd. Praha : Odeon, 1968.
2. GRASS, G. *Plechový bubínek*. Přel. F. Kafka. 3. vyd. Brno : Atlantis, 2001. ISBN 80-7108-219-8.
3. GRASS, G. *Při loupání cibule*. Přel. J. Stromšík. 1. vyd. Brno : Atlantis, 2007. ISBN 978-80-7108-294-1.
4. BEUTIN, W. *Der Fall Grass. Ein deutsches Debakel*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008. ISBN 978-3-631-57004-3.
5. NEUHAUS, V. *Günter Grass. Realien zur Literatur*. 2. vyd. Stuttgart : Verlag J. B. Metzler, 1993. ISBN 3-476-12179-8.
6. NEUHAUS, V. *Schreiben gegen die verstreichende Zeit. Zum Leben und Werk von Günter Grass*. 2. vyd. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1998. ISBN 3-423-12445-8.

Internetové zdroje

7. BRODER, M.: Günter Grass, der ewig Antisemit (on-line), Welt, citace 13. dubna 2013, přístup z URL: http://www.welt.de/print/die_welt/kultur/article106154111/Guenter-Grass-der-ewige-Antisemit.html
8. DIMTER, T.: *Grass, Günter: Při loupání cibule* (on-line), iLiteratra, citace 17. června 2013, přístup z internetu, URL: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21961/grass-gunter-pri-loupani-cibule>
<http://www.novinky.cz/kultura/94277-grass-v-kontroverzni-knize-popisuje-i-valecne-zkusenosti-z-cech.html>
<http://www.welt.de/kultur/article146269/So-ist-der-neue-Grass.html>
9. KNAPP, A.: *Grass v kontroverzní knize popisuje i válečné zkušenosti z Čech* (on-line), Novinky, citace 17. června 2013, přístup z internetu, URL:
10. KRAUSE, T.: *So ist der neue Grass* (on-line), Welt, citace 17. června 2013, přístup z internetu, URL:

11. LÜDKE, M.: Das doppelte Ginterchen (on-line), Frankfurter Rundschau, citace 18. června 2013, přístup z URL: <http://www.fr-online.de/literatur/das-doppelte-ginterchen,1472266,3163226.html>
12. MANGOLD, I.: Seht, wie meine Augen tränen (on-line), Süddeutsche, citace 15. června 2013, přístup z URL: <http://www.sueddeutsche.de/kultur/rezension-des-neuen-grass-beim-haeuten-der-zwiebel-seht-wie-meine-augen-traenen-1.893577>
13. RADDATZ, F.: „*Ich habe mich verführen lassen*“ (on-line), Zeit, citace 17. června 2013, přístup z internetu, URL: <http://www.zeit.de/2006/34/L-Grass>

18 Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá románem *Při loupání cibule* od německého autora Güntra Grasse a jeho ohlasem. Autobiografické dílo odhaluje kontroverzní momenty z Grassoova života, které doposud nebyly nikomu známy. Po celém světě vyvolalo dílo velmi rozporné reakce. Cílem bakalářské práce bylo porovnávat události přibližně dvacetiletého období Grassoova života z pohledu minulého a nynějšího a zároveň sledovat vliv životních příběhů na tvorbu autora. Velká pozornost je přitom věnována přijetí díla ze strany veřejnosti a kritiků.

19 Abstract

The thesis deals with the novel *Peeling the onion* written by a German author Günter Grass and with responses to this novel. Controversial moments of Grass's life which were never reported before are revealed in this autobiographical literary work. It has evoked very contradictory reactions worldwide. The object of the thesis is to compare the events of approximately twenty years of Grass's life from both the past and current perspective and also to monitor the impact of the life stories on the creation of this author. Great attention is paid to the acceptance of the work by the public and by critics.

20 Klíčová slova

Günter Grass

Při loupání cibule

Válka

Nacionalismus

Sociální demokracie

Umění

Recenze

Ohlasy